

ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ВРАБОТУВАЊЕ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Анализа на ФИНАНСИРАЊЕТО НА НЕФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Скопје, 2019 година

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Проектот е имплементиран од
ХЕЛВЕТАС Северна Македонија,
Македонски центар за граѓанско образование
и Стопанска комора на Македонија

Анализа на
**ФИНАНСИРАЊЕТО
НА НЕФОРМАЛНОТО
ОБРАЗОВАНИЕ
И ОБУКА ВО
РЕПУБЛИКА
СЕВЕРНА
МАКЕДОНИЈА**

Скопје, 2019 година

Благодарности

Авторите им се заблагодаруваат на сите соработници вклучени во процесот на реализација на истражувањето, кои со своите одговори овозможиле да се обезбедат релевантни податоци за состојбата. Особена благодарност упатуваме до верификуваните провајдери, Агенцијата за вработување на Република Северна Македонија, Агенција за вработување во Тетово, Агенција за вработување во Струмица, Стопанска комора на Македонија, како и интервјуираните провајдери во Скопје, Струмица, Тетово и Штип.

Авторите ѝ се благодарни и на Проектната единица на E4E@mk за практичните совети, обезбедените дополнителни документи и за стручната поддршка во процесот на истражувањето и на изготвувањето на оваа анализа.

Автори:

д-р Мишо Докмановиќ
д-р Дарко Спасевски
д-р Катерина Шапкова Коцевска
м-р Сања Гичевска

Лектура:

Милица Петрушевска

Ова анализа е изработена од Институтот за стратешки истражувања и едукација – ИСИЕ.

Ставовите изразени во анализата се на авторите и не мора да се совпаѓаат со мислењата и со политиката на Проектот односно со тие на организациите што го имплементираат проектот и на донаторот.

Апстракт

Во овој документ се презентирани клучните наоди и препораки во врска со финансирањето на неформалното образование и обука во Република Северна Македонија, кои произлегоа од емпириското истражување на Институтот за стратешки истражувања и едукација – ИСИЕ спроведено во периодот од декември 2018 година до март 2019 година, а во рамки на проектот „Образование за вработување во Северна Македонија“ (E4E@mk).

Во документот се опфатени: методологијата на спроведеното истражување (инструментите за прибирање податоци, временската рамка и структурата на испитаници), клучните трендови во развојот на неформалното образование и резултатите од спроведеното истражување. Резултатите од спроведеното истражување се однесуваат на прашањата поврзани со процесот на верификација, организацијата на процесот на неформално образование, изборот и структурата на учесниците на обуките, соработката со другите институции, следењето на квалитетот, инклузивноста, како и финансирањето на неформалното образование и обука.

Кратенки

АВРСМ	Агенцијата за вработување на Република Северна Македонија
АПП	Агенцијата за поддршка на претприемништвото
ЕК	Европска комисија
ЕУ	Европска Унија
ЗЕЛС	Заедницата на единиците на локалната самоуправа
ЗОВ	Закон за образование на возрасни
ЗОГУ	Закон за отворените граѓански универзитети за доживотно учење
МИОА	Министерството за информатичко општество и администрација
МОН	Министерство за образование и наука
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
НФОВ	Неформално образование за возрасни
ОП	Оперативен план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2017 година
ОИУ	Образовните институции и установи
РИЦ	Ромски информативен центар
СБ	Светска Банка
СКМ	Стопанска комора на Македонија
СОО	Стручно образование и обука
ССУ	Средни стручни училишта
ЦСР	Центар за социјална работа
ЦСОО	Центар за стручно образование и обука
ЦОВ	Центар за образование за возрасни
УНДП	Програмата за развој на Обединетите нации

Содржина

КРАТЕНКИ.....	5
ОСНОВНИ НАОДИ ОД ИСПИТУВАЊЕТО	8
ВОВЕД.....	19
1 МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	22
1.1. Испитаници и инструменти за прибирање податоци.....	23
1.2. Временска рамка и структура на испитаници.....	25
2 КЛУЧНИ ТРЕНДОВИ ВО НЕФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА	26
2.1. Трендови во понудата на програми за неформалното образование и обука на возрасните.....	28
2.2. Образование на возрасни лица	31
3 РЕЗУЛТАТИ ОД СПРОВЕДЕНОТО ИСТРАЖУВАЊЕ ВО ОДНОС НА ФИНАНСИРАЊЕТО НА НЕФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА ЗА ВОЗРАСНИ.....	38
3.1. Процес на верификација.....	39
3.2. Организација на процесот.....	43
3.3. Избор и структура на учесници на обуки.....	48
3.4. Соработка со други институции.....	50
3.5. Следење на квалитетот при реализација на програмата за образование и обука на возрасните.....	51
3.6. Добри практики.....	53
3.7. Инклузивност на неформалното образование и обука.....	54
3.8. Финансирање на неформалното образование и обука.....	57
БИБЛИОГРАФИЈА.....	67

Основни наоди
ОД ИСПИТУВАЊЕТО

Целта на ова испитување беше да се анализира актуелната состојба и предизвици, со посебен фокус врз правната рамка, ресурсите и финансирањето на неформалното образование во седум сектори (здравство и социјална грижа, лични услуги, угостителство, земјоделие, прехранбено-технолошки, машинство и електротехнички сектор – ИТ профили) во четири плански региони во Република Северна Македонија (Југоисточен, Југозападен, Полог и Скопје). Наведените сектори и региони се во фокусот на проектот Образование за вработување во Северна Македонија E4E@мк, во неговата прва фаза (од март 2018 до март 2022 година).

Поконкретно, ова истражување на почетната состојба опфати:

- 1)** Прибирање и анализа на податоци за актуелните трендови во неформалното образование во четирите плански региони во државата (Југоисточен, Југозападен, Полог и Скопје);
- 2)** Анализа на правната рамка во која се реализира неформалното образование и формулирање препораки за нејзино подобрување за развој на стручните вештини;
- 3)** Прибирање и анализа на податоци за финансирањето на неформалното образование, расположливите ресурси како и нивната распределба/користење.

Дел од прибраните и анализирани квантитативни податоци, а особено податоците поврзани со финансирањето на НФОВ, се однесуваат на календарската 2017 година, пред сè затоа што:

- ➔ 2017 е година пред започнување на проектот;
- ➔ Барањето за пристап до информации од јавен карактер се однесува на цела календарска година; и
- ➔ Финансиските извештаи (биланс на состојба и биланс на успех / биланс на приходи и расходи) на спроведувачите на услугите од Централен регистар се однесуваат на цела календарска година.

Специфични компоненти во ова истражување беа: процесот на верификација на провајдери и програми во неформалното образование и обука (НФОВ), организацијата на процесот на неформалното образование, изборот и структура на учесниците во обуките, соработката со други институции, обезбедувањето квалитет, добрите практики, инклузивноста, како и финансирањето на неформалното образование.

Истражувачите со задоволство констатираат дека не забележаа давање социјално-пожелни одговори од страна на испитаниците.

Како главно ограничување со кое соочи истражувачкиот тим при прибирањето на податоци потребни за анализата, беше ограничениот пристап до информации за структурата на вкупните приходи на провајдерите на обуки. Беше констатирана слаба респонзивност од страна на провајдерите во врска со прашањата што беа поврзани со приватното финансирање на неформалното образование на возрасни во 2017 година.

Во табелата подолу, за секоја од наведените компоненти се издвоени клучните наоди и препораки од истражувањето.

КОМПОНЕНТА	ЗАКЛУЧОЦИ	ПРЕПОРАКИ
Верификација	▶ Основен законски пропис со кој се уредува овој сегмент е Законот за образование на возрасните. ▶ Провајдерите имаат одлична соработка со ЦОВ при верификација на програмите. Според интервјуираните организации, Центарот брзо одговара на предлозите за новите програми, а постапката најчесто завршува за период од 2-3 недели. ▶ Постои можност за подобрување на соработката на провајдерите со МОН.	▶ Засилување на капацитетите за координација на ЦОВ во однос на провајдерите, МОН и неговата улога во однос на АВРСМ. ▶ Подобрување на процедурите во МОН со цел зголемување на брзината во постапувањето и на ефикасноста во делот на верификација на установи за неформално образование и обука. ▶ Поедноставување на процедурите преку воведување на дигитални алатки и платформи по примерот на веќе постојните во РСМ (пример е-регистрација на трговски друштва). На тој начин ќе се забрза процедурата за верификација и ќе се намалат трошоците за информирање на провајдерите.

КОМПОНЕНТА	ЗАКЛУЧОЦИ	ПРЕПОРАКИ
Верификација	- Од спроведените интервјуа се наметнува заклучокот дека прашањето на одолговлекувањето на верификацијата и на лиценцирањето на програмите треба да биде решено што е можно поскоро. Овој процес значително влијае на можностите за среднорочно и долгорочно внатрешно стратешко планирање на провајдерите. - Отсуствува јасно дефинирана државна стратегија во однос на тоа кој е носител на неформално образование. Поради учеството на голем број субјекти (МОН и МТСП пред сè, но и АВРСМ, ЦОВ и локалната самоуправа), провајдерите се соочуваат со ситуации кога процесите се продолжуваат и се неефикасни (пример, еден субјект е задолжен за верификација на програми, а повеќе субјекти се вклучени во процесот на верификација на провајдери).	- Подобрување на пристапноста до база на податоци на верификувани програми и верификувани установи достапна на интернет, како и нејзино постојано ажурирање, а со цел поголема и полесна достапност до информациите за учесниците во програмите. Дополнително, поврзување на оваа база со информации што би доаѓале од работодавачите или од АВРСМ, а со цел учесниците во обуките соодветно да бидат насочени во изборот на обуката и да бидат запознаени со побарувањата на пазарот на трудот. - Потребно е да се продолжи времетраењето на верификациите (на пример, еден општ рок од 5 години; или подолг рок за оние програми за кои нема промени во содржините, додека програмите со промени во содржините да подлежат на повторна верификација). Дополнително, со цел да се избегнат дилемите во поглед на рокот на траење на верификацијата, потребно е да се предвиди ваква одредба во Законот за образование на возрасните, наместо тоа да се прави со правилник на ЦОВ. За овој правилник постојат и дилеми дали за неговото донесување има основа во Законот за образование на возрасните.

КОМПОНЕНТА	ЗАКЛУЧОЦИ	ПРЕПОРАКИ
Организација на процесот на неформалното образование	▶ Провајдерите најчесто го вршат осмислувањето на новите програми преку индивидуална проценка без да се усогласат со параметрите за пазарот на трудот на АВРСМ и да воспостават комуникација со работодавачите. ▶ Беше забележана релативна инертност на провајдерите во однос на иницијативите за измена или за дополнување на постојните програми, како и при предлагање нови програми за образование на возрасни. ▶ Од аспект на начините на кои се организира наставата во неформалното образование, како метод на пренесување на знаењето и на вештините доминира редовната настава (настава што не вклучува современи методи, како што се консултативно-инструктивната настава, дописно-консултативната настава, отворената настава, теленаставата, наставата на далечина, мултимедиската настава и др.).	▶ Потребен е проактивен пристап на провајдерите во однос на иновирањето на постојните програми, како и кон развојот на нови програми во согласност со потребите на пазарот на трудот. ▶ Провајдерите треба да бидат поттикнати да користат и нови начини на пренесување на знаењето и на вештините. Пред сè треба да се разгледаат опциите за настава на далечина и за мултимедиско учење (предвидени во ЗОВ), но и други можни иновации. ▶ Потребно е воспоставување директна врска помеѓу провајдерите и поголемите работодавачи, со цел податоците за потребните занимања директно да стигнуваат до провајдерите, како и воспоставување подолгорочно планирање и партнерство во кое провајдерите ќе бидат сервис на работодавачите, а ќе се овозможи и финансиска самоодржливост на програмите што се нудат под комерцијални услови без поддршка од државата. ▶ Потребно е воведување нови модели на финансиска поддршка на провајдерите, кои ќе значат доделување средства за инвестиции и опрема на провајдерите наместо доделување финансиска поддршка по учесник во програмите.

КОМПОНЕНТА	ЗАКЛУЧОЦИ	ПРЕПОРАКИ
Организација на процесот на неформалното образование	▶ Поради ограничениот капацитет, провајдерите не се соодветно распределени па така се случува учесници во обуки од еден град (или населено место) да бидат принудени да патуваат во друг град за да учествуваат на обука. ▶ Провајдерите немаат доволно средства за да инвестираат во опрема што е потребна за организирање на обуки за занимањата што бараат високи технологии и иновативност.	▶ Потребно е да се изработи државна стратегија за организационата структура на неформалното образование. Можни алтернативи се: 1) неформалното образование да го организираат средните стручни училишта, 2) неформалното образование да го организираат регионални државни центри или 3) неформалното образование да го организираат приватни провајдери. Ова, треба да кореспондира со Стратегијата за образование на возрасните 2019 – 2023, како и со Концепцијата за неформално образование и за информално учење. ▶ Препорачливо е интегрирање/здружување на провајдерите на регионално ниво, преку организирање во форма на Центри или друг вид на организациски облици. Исто така, сметаме дека добар модел што традиционално функционира во државата се граѓанските универзитети за доживното учење. Оттука, препорачуваме зајакнување на капацитетите на граѓанските универзитети за доживотно учење за понуда на НФОВ и соработка со работодавачите. Нив ги има и во помалите места, па пристапот до обуки што водат кон вработување во руралните средини (каде што и невработеноста е поголема) би се зголемил. ▶ Потребно е да се зголеми бројот на занимања. За разлика од Германија, каде што постојат 8000 занимања, во Република Северна Македонија се евидентирани околу 500 занимања.

КОМПОНЕНТА	ЗАКЛУЧОЦИ	ПРЕПОРАКИ
Избор и структура на учесниците на обуките	▶ Статистиката покажува дека на секој учесник на верификувана програма, провајдерите во просек опслужуваат 1,5 учесник на програма што не е верификувана согласно законските норми. ▶ Во однос на следењето и редовноста на посетителите на обуката, практиката покажува дека посетителите не се откажуваат од обуката најчесто поради финансискиот бенефит. ▶ Во однос на капацитетите на провајдерите, се констатира дека за специфични занимања што користат високи технологии, провајдерите немаат доволно ресурси капацитети да ги организираат. ▶ Дополнително се поставува и дилемата дали за занимањата што вклучуваат високи технологии менторите односно тренерите имаат доволно знаења и вештини.	▶ Да се едуцираат учесниците во обуките за останатите придобивки од успешното следење на обуката, покрај финансиската компензација од страна на АВРСМ. ▶ Потребен е организиран пристап за комбинирање на ресурсите и на капацитетите на повеќе провајдери со цел обезбедување напредни и технолошко интензивни обуки. ▶ Да се вклучат провајдерите во процесот на избор на кандидати за обуки. ▶ Да се поттикне интересот кај возрасните, пред сè невработените лица за поголемо учество во програмите за обука за преквалификација и доквалификација.
Соработка со други институции	▶ Посебен акцент во интервјуата беше ставен на потребата од поквалитетна анализа на потребите на пазарот на труд. ▶ Дел од провајдерите сугерираа дека постои силно политичко влијание во компаниите и дека тоа има влијание врз динамиката на развојот на неформалното образование и обуки.	▶ Сеопфатен инклузивен пристап при спроведувањето на анализите за потребите на пазарот на трудот, како и засилена улога на АВРСМ со користење на веродостојни методолошки алатки. ▶ Надлежните институции да реагираат на злоупотребите на политичкото влијание при вработувањето и образованието.

КОМПОНЕНТА	ЗАКЛУЧОЦИ	ПРЕПОРАКИ
Следење на квалитетот	- Охрабрува тоа што дури 80 проценти од провајдерите имаат утврден систем и процедури за проверка на квалитетот. - Според податоците добиени од АВРСМ, просечниот процент на вработувања на учесниците во мерката за обука за побарувани занимања што се однесува на неформалното образование, изнесува околу 40 проценти, во зависност од занимањето. - Провајдерите немаат систем за следење на посетителите на обуките по нивното сертифицирање.	- Преку користење дигитални алатки, да се донесат определени решенија (специјализиран софтвер) со кој би се обезбедил потранспарентен начин на распределба на средствата. - Поголема контрола на спроведувањето и квалитетот на обуките, како и подобрување на системот и процедурите што ги користат провајдерите. Поголемиот квалитет на провајдерите да биде предност при наредната верификација. - Подобрување на капацитетите на надлежните институции за инспекциски надзор (ДПИ) и стручен надзор (ЦОВ). - Засилување на мониторингот што го спроведува АВРСМ.
Добри практики	- Како најуспешни профили односно обуки беа издвоени обуките за сервис на машини за шиене, како и за автомеханичар за современи возила. Исто така, популарна обука, која учесниците ја гледаат како потенцијал за одење во странство е и негување/ка на стари лица. - Провајдерите што беа опфатени во истражувањето немаат искуство со организирање обука за поголема група по мерка на иницијаторот.	- Да се поттикнат успешните приказни и подобро да се промовираат во јавноста. - Да се иновираат процедурите за организација на обука со тоа што ќе се дозволи и ќе се поттикне организација на обука по мерка на посетителите, меѓу другото и преку развој на модулари компетенции во рамките на еден вид обука.

КОМПОНЕНТА	ЗАКЛУЧОЦИ	ПРЕПОРАКИ
Инклузивност на процесот на неформално образование	▶ Најслаба е вклученоста на лицата со попреченост во неформалното образование. ▶ Вкупно 46 проценти од испитаниците одговориле дека нивните обуки се следени од страна на лица со неповолен социо-економски статус. ▶ Речиси две третини од провајдерите што се верификувани согласно ЗОВ, истакнале дека на обуките што ги организираат учествувале и лица што доаѓаат од рурални средини. ▶ Повеќе од половината од провајдерите одговориле дека на нивните обуки учествувале лица од ромската етничка припадност.	▶ Потребно е да се унапреди инклузијата на лицата од маргинализирани групи, а пред сè да се зголеми учеството на лицата со попреченост во обуките од неформалното образование. ▶ Во развојот на идните програми и мерки задолжително да се води сметка за поголема достапност на неформалното образование за ранливите групи и за нивна инклузија. ▶ Да се промовираат граѓанските университети за доживотно учење како провајдери што се повеќе достапни во помалите места.
Финансирање на неформалното образование	▶ Финансирањето на НФОВ е главно државно и се одвива преку ОП. ▶ Вкупно 987 лица посетиле верификувани програми за образование на возрасни преку АВРСМ во 2017 година, во секој од регионите од Е4Е@mk проектот. Вкупно 562 лица учествувале во не-верификувани програми преку АВРСМ (вклучувајќи ги и лицата кои посетувале обука во рамки на Компонентата Ц и Компонентата Д од ИПА-проектот „Поддршка за вработување на млади“).	▶ Потребно е да се поттикне приватната иницијатива, провајдерите самостојно да организираат, да ги иновираат и да ги финансираат обуките во неформалното образование. ▶ АВРСМ и понатаму да биде вклучена преку ОП во финансирањето на неформалното образование, но со тенденција државната поддршка со тек на време да се намали и да се замени со приватно финансирано одржливо неформално образование. ▶ Потребна е поадекватна промоција на можностите што ги нудат програмите финансирани од страна на ЕУ, а кои се однесуваат на неформалното образование во земјата.

КОМПОНЕНТА	ЗАКЛУЧОЦИ	ПРЕПОРАКИ
Финансирање на неформалното образование	▶ Во ОП во 2017 година беа идентификувани пет мерки, односно програми, што се директно или индиректно поврзани со НФОВ: обука за побарувачки занимања; ИПА проект „Поддршка за вработување на млади“ - Обуки за побарувачки занимања на пазарот на трудот; обука кај познат работодавач; пилот- програма за обука за задоволување на локалните потреби од квалификувана работна сила; и обука за занаети. ▶ Во 2017 година, во регионите од интерес на E4E@mk проектот, вкупно 252 лица учествувале во обука организирана во рамките на некоја петте мерки, односно програми од ОП. Вкупниот износ на исплатени средства изнесува 13.484.042 денари, од кои 52,4 проценти биле исплатени на спроведувачите на обуки, а 47,6 проценти на учесниците во обуките. Во просек, за еден учесник во обука во 2017 година биле потрошени 53.508 денари.	

Неформалното образование има голем потенцијал за обезбедување на компетентни лица за пазарот на труд во секоја развиена држава. Неформалното образование е надвор од редовниот (формален) образовен систем, но тоа е институционализирано, се реализира од професионални квалификувани наставници или предавачи, има дефинирана образовна програма и придонесува кон зголемувањето на знаењата на поединецот. Овој вид образование претставува значаен инструмент преку кој, во релативно краток рок, невработените лица може да развијат вештини и компетенции што ќе им помогнат да бидат поконкурентни на пазарот на трудот.

Во Република Северна Македонија на развојот на неформалното образование влијаат многу фактори, меѓу кои намалувањето на бројот на учесниците, лошата економска состојба во државата, поделената надлежност за системот меѓу повеќе институции и на различни нивоа, неусогласени правни прописи и отсуството на нивната целосна примена, незаинтересираноста на деловната заедница за поголемо вклучување и поддршка на НФОВ; но и глобалните трансформациони процеси, а особено промените во видот на работните места и во содржината на работата, промените во побарувачката за квалификации, како и потребата од нови вештини кај младите.

Во овој вид образование, во Република Северна Македонија во 2012 година, започна процес на верификација на посебни програми за образование на возрасни (програми за неформално образование), со кои учесниците се стекнуваат со квалификација или со делумна квалификација. Во 2016 година беше подготвена и Стратегија за образование на возрасните, во која беше идентификуван предизвикот од исклучително низок процент на учество на возрасните во неформалното образование (само 0,71% од вкупното активно население учествувале во образовни активности надвор од редовниот образовен си-

стем во 2015 година).¹ Ова прашање е утврдено како приоритет и во неодамна прифатениот национален документ „Стратегија за образованието за 2018 – 2025 година и Акциски план“.²

Во рамки на долгогодишната соработка и поддршка од Швајцарската агенција за развој и соработка (СДЦ) за Република Северна Македонија, во почетокот на март 2018 година почна да се реализира проектот „Образование за вработување во Северна Македонија“ (E4E@mk)³. Главната цел на Проектот е да придонесе кон подостоинствено вработување на младите, а особено на ранливите групи, на инклузивен и одржлив начин. Ова се очекува да се постигне преку системски приод што ќе тежнее да обезбеди развој на пазарно-ориентирани стручни вештини преку неформалното образование и обуки, подобренa соработка меѓу средното стручно образование и работодавачите особено во делот на практичната настава на учениците, како и преку подобрена законска рамка за развој на стручните вештини. Во својата прва фаза (2018 – 2022), во посебен фокус на проектот се седум сектори (здравство и социјална грижа, лични услуги, угостителство, земјоделие, прехранбено-технолошки, машинство и електротехнички сектор – ИТ профили) во четири плански региони во државава (Југоисточен, Југозападен, Полог и Скопје). Проектот е имплементиран од Хелветас Северна Македонија, Македонскиот центар за граѓанско образование и Стопанската комора на Македонија, во тесна соработка со Министерството за образование и наука, Министерството за труд и социјална политика, Центарот за образование на возрасни, Центарот за стручно образование и обука, бизнис-секторот и многу други релевантни владини и невладини организации.

1 Стратегија за образование на возрасни 2016 – 2020 година, Скопје, 2016 достапно на http://www.mon.gov.mk/images/AE_STRATEGY_MK_Final_1-min.pdf [пристапено на 22 февруари 2019], стр. 13.

2 Република Македонија, Стратегија за образование 2018-2025 година и Акциски план, достапно на <http://mrk.mk/wp-content/uploads/2018/10/Strategija-za-obrazovanie-MAK-WEB.pdf> [пристапено на 23 февруари 2019]. стр. 15.

3 Понатаму во текстот Проектот или E4E@mk.

Проектот E4E@mk го ангажира тимот на Институтот за стратешки истражувања и едукација (ИСИЕ) да изготви анализа на актуелната состојба и предизвици со посебен фокус на правната рамка, ресурсите и на другите процеси и надлежности во неформалното образование. Анализата се темели на емпириско истражување спроведено во периодот од декември 2018 до март 2019 година.

Оваа студија се надоврзува на претходно истражување и студија, „Анализа на правната рамка, ресурсите и другите процеси и надлежности во системот на формалното стручно образование и обука во Република Македонија“, која се реализираше во рамките на истиот проект.

1

Методологија на
ИСТРАЖУВАЊЕТО

При воспоставувањето на методологијата на истражувањето, авторите се водеа од постулатот дека за утврдување на ефикасноста на постојните политики од исклучително значење е да се анализираат квантитативни податоци и квалитативни информации/ставови и мислења на категориите испитаници на кои тие политики се однесуваат.

1.1. ИСПИТАНИЦИ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРИБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ

Имајќи ја предвид неопходноста од квантитативни и од квалитативни информации, за прибирање на податоците во истражувањето се користеа пет вида инструменти:

- (1)** барања за пристап до информации од јавен карактер испратени до надлежните институции;
- (2)** прашалник за електронска анкета на верификуваните провајдери што биле активни во 2016 и во 2017 година;
- (3)** прашалник за полуструктурирано интервју со претставници од клучни институции на различни нивоа;
- (4)** протокол за анализа на финансиски извештаи; и
- (5)** протокол за анализа на документи што го регулираат системот.

Во табелата 1 се дадени повеќе информации за секој од инструментите, поврзани со примерокот во испитувањето, како и стапка на добиени одговори.

ТАБЕЛА 1. ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРИБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ

ИНСТРУМЕНТ	ОПИС НА ИНСТРУМЕНТОТ	ДОСТАВЕН ДО		ДОБИЕНИ ОДГОВОРИ ОД	
Барање за пристап до информации од јавен карактер	▶ 35 прашања поврзани со финансирањето и со образовниот процес	До АВРСМ и до 11 локални центри за вработување		Поради централизираноста на службата, одговор на сите прашања е добиен директно од АВРСМ, вклучително и за состојбата во локалните центри	
Прашалник за верификувани провајдери на обуки во 2017 година	▶ 33 прашања ▶ прашалникот беше доставен по пошта и преку електронска пошта	1 провајдери	5	33%	од провајдерите
Прашалник за верификувани провајдери на обуки во 2016 година	▶ 25 прашања ▶ електронски прашалник	7 провајдери	0	16%	од провајдерите
Полуструктурирано и по потреба длабинско интервју со претставници од клучни институции	▶ од 5 до 10 општи прашања ▶ во просек околу 10 прашања специфични за институцијата	Реализирани интервјуа со вкупно 11 претставници на АВРСМ, АВРСМ –Тетово и Струмица, Стопанска комора на Македонија и 6 провајдери (во Скопје, Струмица, Тетово и Штип).			
Финансиски извештаи (биланс на состојба и биланс на успех / биланс на приходи и на расходи) на спроведувачите на обуките	▶ листа од обработена годишна сметка добиена од Централниот регистар (биланс на состојба и биланс на успех)	Беа побарани и добиени биланси за вкупно 23 правни лица (информации за правните лица активни во соодветните сектори и региони беа претходно обезбедени од Центарот за образование на возрасни)			
Протокол за анализа на документи што го регулираат системот	Анализирани се: ▶ 2 закони ▶ 2 стратегии и концепциски документ ▶ оперативниот план на АВРСМ ▶ регулативи, извештаи и други релевантни документи ▶ анкета за образование на возрасни лица од ДЗС и др.				

1.2. ВРЕМЕНСКА РАМКА И СТРУКТУРА НА ИСПИТАНИЦИ

Анкетирањето со провајдерите (администрирањето на анкетниот прашалник) беше организирана во периодот од 11 јануари до 8 февруари 2019 година. На прашалникот одговорија 16 провајдери, од кои 11 верификувани во 2016 година, а 5 провајдери верификувани во 2017 година. Најголем дел од провајдерите што одговорија на прашалникот се лоцирани во Скопскиот плански регион (вкупно 8), 3 провајдери беа од Полошкиот регион, 2 провајдери од Југоисточниот регион и 1 провајдер од Југозападниот регион. Останатите 2 провајдери не одговорише на кој плански регион му припаѓаат. Во однос на образовниот профил односно структурата што ја нудат, структурата на провајдерите опфатени со анкетата е следната:

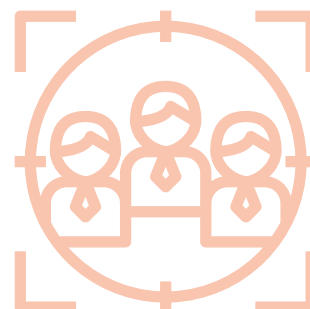
**ТАБЕЛА 2. ОБУКИ ШТО ГИ НУДАТ
ВЕРИФИКУВАНИТЕ ПРОВАЈДЕРИ
НА НЕФОРМАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ,
СПОРЕД ОБРАЗОВЕН
ПРОФИЛ / СТРУКА**

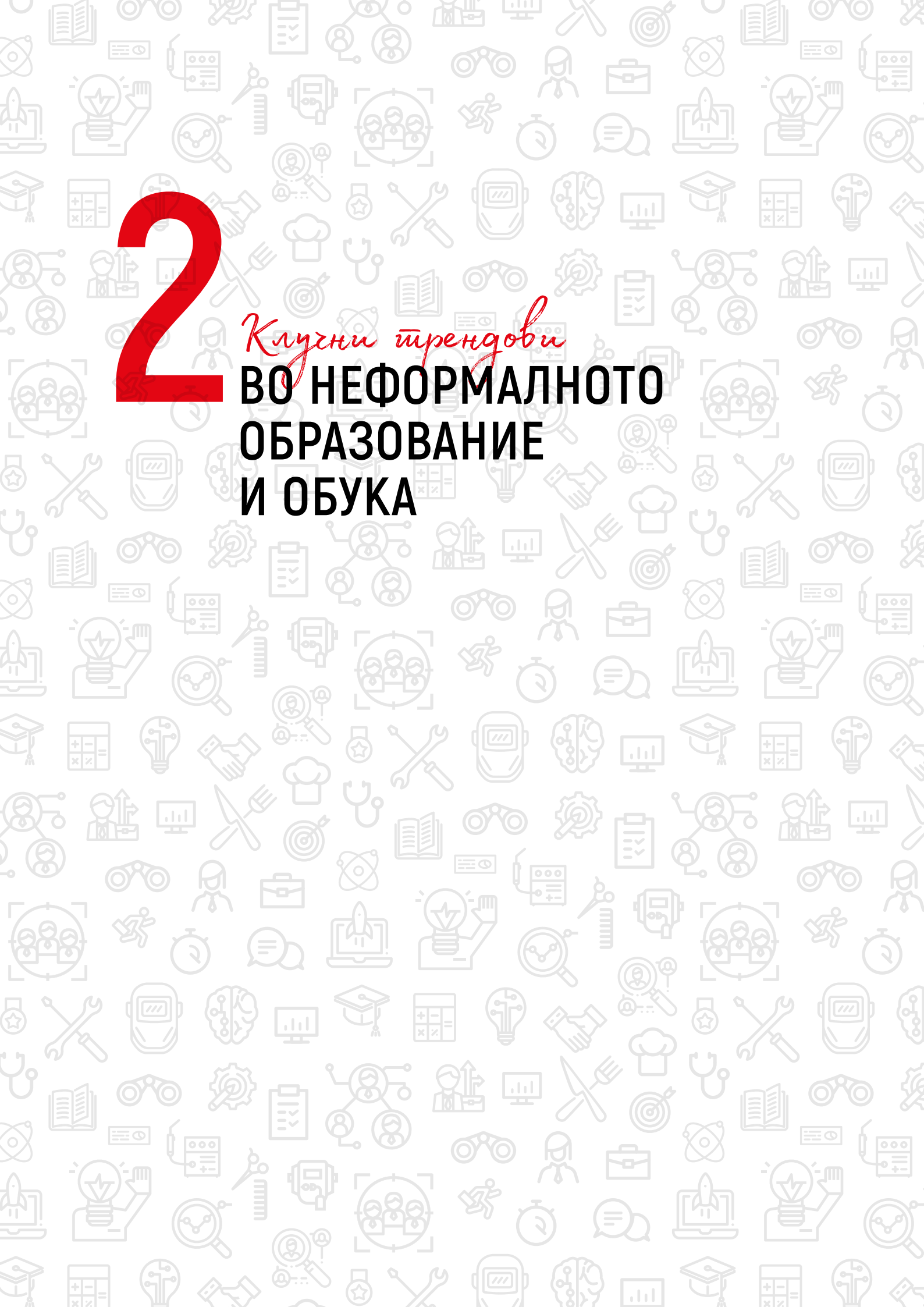
ОБРАЗОВЕН ПРОФИЛ / СТРУКА	ПРОЦЕНТ ОД ПРОВАЈДЕРИТЕ
Лични услуги	55,6%
Угостителство	16,7%
Земјоделство	5,6%
Машинство	11,1%
Здравствени услуги	5,5%
Нема одговор	5,5%

На поставеното прашање *колкав е бројот на вработени во организацијата/провајдерот*, одговорише 13 провајдери. Според добиените одговори, во овие 13 провајдери се вработени вкупно 121 лице, или во просек, еден провајдер има 9 вработени лица.

Интервјуата беа спроведени во периодот од 20 јануари до 7 март 2019 година. При спроведувањето, особено се внимаваше соговорниците да имаат висока позиција во институцијата и да се овластени да го изнесуваат нејзиниот став (директори, раководители на сектори итн.). Покрај тоа, овој избор овозможи застапеност од различни региони на земјата, а селекцијата на соговорниците беше приспособена на форматот и на временската рамка на истражувањето.

За потребите на истражувањето беа испратени и неколку барања за слободен пристап до информации од јавен карактер до надлежните институции во областа на неформалното образование.

2

Клучни трендови

ВО НЕФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА

Системот на образование на возрасните во Република Северна Македонија се состои од три форми: 1) формално образование, 2) неформално образование и 3) информално учење. Формалното образование на возрасните е институционализирано образование, кое се спроведува во државни и приватни установи и институции како редовно и вонредно образование, според соодветни наставни планови и програми.⁴ Неформалното образование на возрасните подразбира организирани процеси на учење насочени кон оспособување на возрасните за работа, за различни социјални активности или за личен развој.⁵ Информално учење на возрасните означува активности во кои возрасните ги прифаќаат ставовите, позитивните вредности, вештините и знаењата од секојдневните искуства, како и други влијанија од својата околина.⁶

Во ова поглавје се дадени релевантни податоци и информации што се однесуваат на трендовите во понудата на НФОВ од 1.1.2012 до 31.7.2018 година обезбедени од Центарот за образование на возрасните и од Стопанската комора на Македонија, како и податоци од Анкетата за образование на возрасни лица 2016 година.

4 Чл. 3 од Законот за образование на возрасните (Службен весник на Република Македонија бр. 7/2008, 17/2011, 51/2011, 74/2012, 41/2014, 144/2014, 146/2015, 30/2016 и 64/2018).

5 *Ibid.*

6 *Ibid.*

2.1. ТРЕНДОВИ ВО ПОНУДАТА НА ПРОГРАМИ ЗА НЕФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА НА ВОЗРАСНИТЕ

Во неформалното образование, возрасните лица може да се усовршуваат и да се образуваат преку следење посебни програми за добивање знаења и вештини. Во периодот од 1.1.2012 година до 31.7.2018 година, Центарот за образование на возрасни (ЦОВ) има верификувано вкупно 328 програми од сите 15 про-

фесии согласно Националната класификација на занимањата⁷. Во табелата во продолжение се претставени податоците за секоја одделна програма / професија во периодот 2012 – 2018 година. Најмногу програми се верификувани во 2016 година (вкупно 73).

ТАБЕЛА 3. БРОЈ НА ВЕРИФИКУВАНИ ПРОГРАМИ ОД ЦОВ СПОРЕД СТРУКА (2012 – 2018 ГОДИНА)

СТРУКА	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	ВКУПНО
Здравствена	2	1	1	4	5	3	4	20
Текстилно-кожарска	/	1	1	7	2	3	1	15
Графичка	/	/	/	1	/	/	/	1
Електротехничка	1	2	/	1	7	3	/	14
Лични услуги	9	5	9	17	21	18	5	84
Угостителско-туристичка	2	2	4	8	2	7	2	27
Градежништво	2	3	5	8	4	4	4	30
Сообраќајна	3	1	/	1	7	3	4	19
Ветеринарна	/	3	/	/	/	/	/	3
Шумарско-дрвопреработувачка	1	1	/	2	2	2	2	10
Физичка култура	/	/	/	1	/	1	2	4
Геолошко-рударска	/	/	/	/	2	/	/	2
Хемиска	1	2	1	3	3	3	2	15
Машинска	2	4	7	8	8	4	8	41
Правна	/	1	4	1	6	7	6	25
Друго	/	1	1	3	4	2	7	18
ВКУПНО	23	27	33	65	73	60	47	328

Извор: Центар за образование на возрасните (ЦОВ).

Забелешка: Податоците за 2018 година се однесуваат на периодот од 01.01. до 31.07.2018 год.

⁷ Национална класификација на занимањата. Скопје: Државен завод за статистика на Република Македонија, 2015. Достапна на: <http://www.stat.gov.mk/KlasifikaciiNomenklaturi.aspx?id=15> [Пристапено на 10 март 2019 година].

Само 4 од вкупно 328 програми се однесуваат на лица со попречености. Во 2015 година е верификувана програма од здравствената струка со назив терапевт за лица со оштетен вид.⁸ Во 2016 година, верификувани се две програми од областа на машинството, аргон-заварувач⁹ и инсталатер и монтер за водоводна инсталација¹⁰ и една програма од областа на хемиско-техничката струка, изработувач на бели пецива¹¹, наменети за лица со оштетен слух.

Најголем број верификувани програми од 2012 до 2018 година се за лични услуги (84), и тоа во периодот од 2015 до 2017 година (17 програми, 21 програма и 18 програми соодветно). Потоа следуваат програмите од машинската струка (41 програма) и од градежништвото (30 програми).

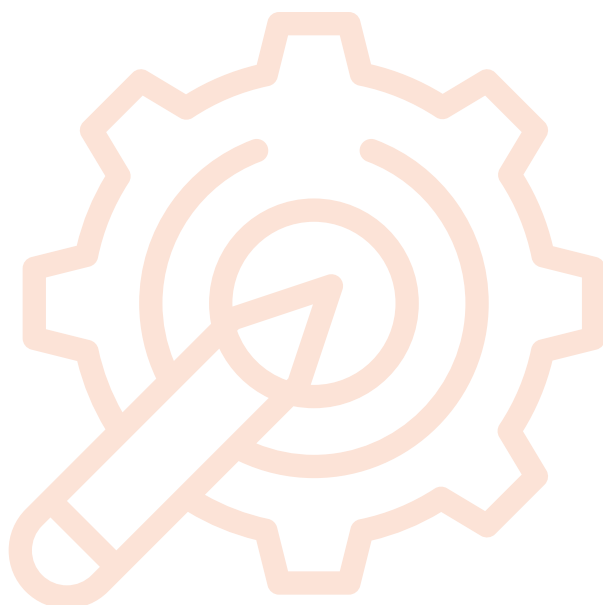
Во периодот од 2012 до 2018 година, вкупниот број учесници во програмите што ги верификувал ЦОВ изнесува 2.518 лица. Детален преглед на бројот на учесниците според струката и според годината во која учествувале во програмите е даден во Табела 4.

8 Достапна на: <http://cov.gov.mk/course/масер-терапевт-за-лица-со-оштетен-ви/>
[Пристапено на 20 март 2019 година]

9 Достапна на: <http://cov.gov.mk/course/модуларна-обука-за-аргон-заварувач-за/>
[Пристапено на 20 март 2019 година]

10 Достапна на: <http://cov.gov.mk/course/инсталатер-и-монтер-за-водоводна-инст/>
[Пристапено на 20 март 2019 година]

11 Достапна на: <http://cov.gov.mk/course/изработувач-на-бели-печива-за-лица-со-о/>
[Пристапено на 20 март 2019 година]

**ТАБЕЛА 4. БРОЈ НА УЧЕСНИЦИ ВО ВЕРИФИКУВАНИ ПРОГРАМИ
СПОРЕД СТРУКА (2012-2018 ГОДИНА)**

СТРУКА	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	ВКУПНО
Здравствена	/	17	10	54	59	205	125	470
Текстилно-кожарска	/	/	7	25	10	24	/	66
Графичка	/	/	/	/	/	/	/	/
Електротехничка	/	10	/	5	/	/	20	35
Лични услуги	23	20	63	27	271	463	100	967
Угостителско-туристичка	/	21	7	31	48	58	/	165
Градежништво	/	6	10	14	2	13	26	71
Сообраќајна	/	14	/	28	13	/	/	55
Ветеринарна	/	/	/	/	/	57	/	57
Шумарско-дрвопреработувачка	/	/	/	2	9	/	10	21
Физичка култура	/	/	/	/	22	16	/	38
Геолошко-рударска	/	/	/	/	12	20	/	32
Хемиска	8	/	14	10	10	/	/	42
Машинска	/	10	6	5	42	53	17	133
Правно-економска	/	/	/	71	17	90	105	283
Друго	/	/	14	18	51	/	/	83
ВКУПНО	31	98	131	290	566	999	403	2 518

Извор: Центар за образование на возрасните (ЦОВ).

Забелешка: Податоците за 2018 година се однесуваат на периодот од 01.01. до 31.07.2018 год.

Најголем број учесници во верификуваните програми е регистриран во 2017 година, кога биле обучени вкупно 999 лица. Во однос на изборот на струката, учесниците покажуваат најголем интерес за програми од областа на личните услуги, потоа здравствената струка, правно-економската и угостителската. Така, во анализираниот период, бројот на учесниците во програми за лични услуги изнесува 967 лица (најмногу во 2017

година – 463), за здравствени профили 470 учесници (205 во 2017 година), за правно-економски профили 283 (105 во 2018 година) и во областа на угостителството и на туризмот имало 165 учесници (најмногу во 2017 година – 58 учесници).

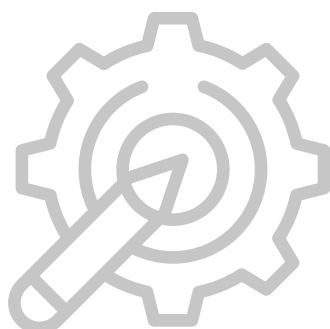
Вкупниот број обуки одржани од верификуваните провајдери, од 2012 до 31 јули 2018 година, изнесува 225.

ТАБЕЛА 5. БРОЈ НА ОБУКИ ОДРЖАНИ ОД
ВЕРИФИКУВАНИ ПРОВАЈДЕРИ
(2012 – 2018 ГОДИНА)

ГОДИНА	БРОЈ НА ОБУКИ
2012	4
2013	15
2014	16
2015	26
2016	60
2017	82
2018	46
ВКУПНО	225

Извор: Центар за образование
на возрасните (ЦОВ).

Забелешка: Податоците за 2018 година се
однесуваат на периодот од 01.01. до
31.07.2018 год.

2.2. ОБРАЗОВАНИЕ НА ВОЗРАСНИ ЛИЦА

Со цел подетално да се утврдат состојбите во врска со образовните активности во процесот на формалното и на неформалното образование на возрасните лица¹², Државниот завод за статистика во 2016 година спроведе Анкета за образование на возрасни лица¹³. Споредувањата во рамките на оваа анкета се усогласени со методолошки стандарди и препораки на Евростат, како и со регулативите на Европската комисија¹⁴. Анкетата е планирано да се спроведува еднаш на пет години, а поврзано со оваа анализа се користат наоди од 2016 година (во меѓувреме, во Република Северна Македонија немало интензивни активности што значајно би влијаеле на состојбата, па за поголем дел од наодите се смета дека се статистички сè уште релевантни).

12 Согласно методологијата што ја користи Државниот завод за статистика, категоријата возрасни лица ги опфаќа лицата што ѝ припаѓаат на возрасната група од 25 до 64 години.

13 Анкета за образование на возрасни лица, 2016. Скопје, Државен завод за статистика. Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/PrikaziPublikacija.aspx?id=78&rbr=680> [Пристапено на 15 февруари 2019 година]

14 Регулацијата на Комисијата (ЕУ) бр.823/2010, бр.1175/2014 и Регулацијата (ЕЗ) бр.452/2008.

Според податоците на Државниот завод за статистика добиени од Анкетата за образование на возрасни лица, вкупниот број лица на возраст од 25 до 65 години што посетувале формално образование¹⁵ во 2016 година изнесува 47 082, во системот на неформално образование¹⁶ биле вклучени вкупно 122 567 лица, додека вкупно 795 089 лица се вклучени во информалното учење¹⁷.

Во однос на старосната структура на лицата што посетувале неформално образование, најголем дел од нив се на возраст од 25 до 34 години (38,5%), додека најмала е вклученоста на лицата на возраст од 55 до 64 години (10,6%). Детални информации за старосната структура на лицата вклучени во системот на неформалното образование во земјата се дадени во следната табела.

ТАБЕЛА 6. ЛИЦА ШТО ПОСЕТУВАЛЕ НЕФОРМАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ СПОРЕД ВОЗРАСТА

ВОЗРАСТ	БРОЈ НА ЛИЦА ШТО ПОСЕТУВАЛЕ НЕФОРМАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ	ПРОЦЕНТ ОД ВКУПНИОТ БРОЈ
25 – 34 год.	47 168	38,5%
35 – 44 год.	36 888	30,1%
45 – 54 год.	25 544	20,8%
55 – 64 год.	12 967	10,6%
ВКУПНО	122 567	

Извор: Анкета за образование на возрасни лица, Државен завод за статистика (2016).

15 Формалното образование е образование што е во согласност со законите за образование во земјата (закони за основно, средно или за високо образование), институционализирано образование како редовно и како вонредно образование. За да се вклучи во регуларното (формално) образование, образовната активност треба да води кон квалификација призната од националната власт и да биде дел од хиерархиски структурираната скала на образование и обука, т.е. дел од образовниот систем на земјата, а со завршувањето на определен степен на образование, лицето се здобива со свидетелство, диплома или друг вид на сертификат (Анкета за образование на возрасни лица, 2016, стр. 8).

16 Неформалното образование е институционализирано образование (се изведува во работнички универзитети, училишта за странски јазици, за компјутери, музика, танци и сл., а вклучува и учество на семинари, конференции, работилници и сл.), кое се изведува со помош на образовна програма и на професионално квалификувани наставници или предавачи, а кое придонесува за зголемување на знаењата на единката, но е надвор од редовниот образовен систем (Анкета за образование на возрасни лица, 2016, стр. 8).

17 Информалното учење е намерно, но помалку организирано и структурирано од формалното и од неформалното образование (не е институционализирано). Може да вклучува активности за учење во семејството, на работното место и во секојдневниот живот на секое лице (на пр., пребарување на интернет за поправка на некој апарат во домаќинството, следење документарни емисии, читање списанија, книги, посета на музеи и сл.) (Анкета за образование на возрасни лица, 2016, стр. 8).

Податоците што се однесуваат на неформалното образование, исто така покажуваат и јасна разлика во образовната структура на корисниците на овој тип на образование. Така, најголем дел од лицата што посетуваат неформално образование, речиси 61% од вкупниот број, имаат претходно завршено вишо или високо образование (прв, втор и трет циклус на студии). Исто така, висок е процентот на лица со завршено средно образование (36,4%). Податоците за школската подготовка на лицата на возраст од 25 до 64 години што се корисници на системот на неформално образование се претставени во Табелата 7.

ТАБЕЛА 7. ЛИЦА ШТО ПОСЕТУВАЛЕ НЕФОРМАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ СПОРЕД ШКОЛСКАТА ПОДГОТОВКА

ШКОЛСКА ПОДГОТОВКА	БРОЈ НА ЛИЦА	ПРОЦЕНТ ОД ВКУПНИОТ БРОЈ
Без образование, незавршено основно и со основно образование	3 697	3%
Средно образование	44 558	36,4%
Вишо и високо образование	74 312	60,6%
ВКУПНО	122 567	

Извор: Анкета за образование на возрасни лица (2016).

Од аспект на економската активност, убедливо највисоко е учеството на вработените лица, вкупно 87,6 процени во вкупниот број лица на возраст од 25 до

64 години што посетувале неформално образование. Овој податок е загрижувачки ако се земат предвид бројот невработени лица во Северна Македонија и потребите на пазарот на трудот од една страна, како и поволните можности за здобивање со квалификации/вештини за вработување преку неформалното образование што би можеле да водат до вработување од друга страна.

ТАБЕЛА 8. ЛИЦА ШТО ПОСЕТУВАЛЕ НЕФОРМАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ СПОРЕД ЕКОНОМСКАТА АКТИВНОСТ

СТАТУС НА ЕКОНОМСКА АКТИВНОСТ	БРОЈ НА ЛИЦА	ПРОЦЕНТ ОД ВКУПНИОТ БРОЈ
Вработени	107 390	87,6%
Невработени	6 370	5,2%
Неактивно население	8 807	7,2%
ВКУПНО	122 567	

Извор: Анкета за образование на возрасни лица (2016).

Најголем дел од лицата што посетувале неформално образование доаѓаат од урбаните средини (93 839 лица односно 77%), додека учеството на корисниците на неформално образование од руралните подрачја било 28 728 лица. Ова може да насочува кон водење грижа од страна на провајдерите и носителите на одлуки за достапноста до неформалното образование во руралните средини, каде и социо-економската положба на лицата што би можеле да бидат корисници на НФОВ е полоша.

Од аспект на половата структура, учеството на мажите е поголемо од учеството на женската популација за 7,4 процентни поени.

ТАБЕЛА 9. ПОЛОВА СТРУКТУРА НА КОРИСНИЦИТЕ НА НЕФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

ПОЛ	БРОЈ НА ЛИЦА	ПРОЦЕНТ ОД ВКУПНИОТ БРОЈ
Мажи	66 008	53,8%
Жени	56 560	46,2%
ВКУПНО	122 567	

Извор: Анкета за образование на возрасни лица (2016).

Во Анкетата за образование на возрасните се препознаени неколку видови образовни активности: 1) курсеви, 2) работилници и семинари, 3) обука на работното место и 4) приватни часови. Бидејќи се претпоставува дека одредено лице може да посетува повеќе од едно поле на активности во исто време, лицата што учествувале во две или повеќе активности за неформално учење даваат детални информации во врска со две случајно избрани активности. Учеството во неформално образование според видот и бројот на образовни активности е престапен во табела 10.

ТАБЕЛА 10. УЧЕСТВО ВО НЕФОРМАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ, СПОРЕД ВИДОТ И БРОЈОТ НА ОБРАЗОВНИТЕ АКТИВНОСТИ

ВИДОВИ ОБРАЗОВНИ АКТИВНОСТИ	ПРВА АКТИВНОСТ ЗА НЕФОРМАЛНО УЧЕЊЕ (БРОЈ НА ЛИЦА)	ВТОРА АКТИВНОСТ ЗА НЕФОРМАЛНО УЧЕЊЕ (БРОЈ НА ЛИЦА)
Курсеви	34 389	14 965
Работилници и семинари	69 480	4 019
Обука на работното место	41 483	21 758
Приватни часови	4 443	0
ВКУПНО	122 567	50 779

Извор: Анкета за образование на возрасни лица (2016).

Од податоците презентирани во табелата, можеме да забележиме дека најголем интерес постоел за неформалното образование организирано во форма на работилници и семинари. Не е за потценување и бројот на лица (вкупно 63 241) чија прва или втора активност е обуката на работно место, додека најмала е потребата за приватни часови.

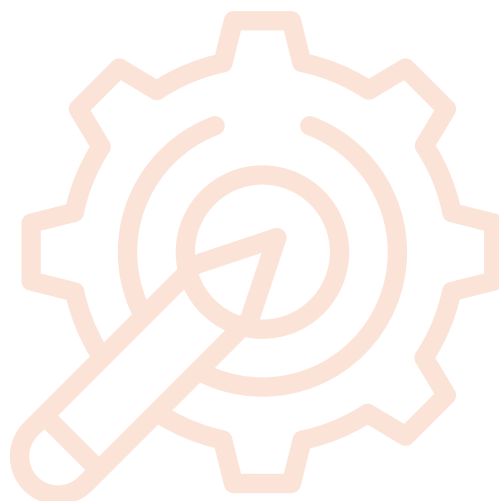
Во табелата 11 се дадени податоците за бројот на лица корисници на НФОВ според видот на институцијата што била провајдер. Може да се констатира дека за речиси половината (46,7 проценти) од вкупниот број на корисници, провајдери за образовните активности биле верификувани институции за неформално образование и обука, како и работодавачи.

**ТАБЕЛА 11. УЧЕСТВО ВО НЕФОРМАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ СПОРЕД ВИДОТ
НА СУБЈЕКТОТ/ПРОВАЈДЕРОТ**

СУБЈЕКТ ШТО ЈА СПРОВЕДУВА ОБРАЗОВНАТА АКТИВНОСТ	ВКУПЕН БРОЈ НА КОРИСНИЦИ
Институции за формално образование	16 746
Институции за неформално образование и обука	42 058
Комерцијални институции каде што неформалното учење и обука не се главна дејност	6 309
Работодавач	30 654
Организации на работодавачи, стопански комори	11 236
Непрофитни организации (на пр. културни друштва, политички партии)	2 739
Индивидуалци (на пр. студенти што даваат приватни часови)	2 100
Нетрговски институции каде што неформалното учење и обука не се главна дејност (на пр. библиотеки, музеи, министерства)	5 517
Друго	4 204
Вкупно (25-64)	122 567

Извор: Анкета за образование на возрасни
лица (2016).

Сопствена евиденција за бројот и видот на програми на верифицираните установи и институции за реализација на посебни програми за образование на возрасните води и Министерството за образование и наука (МОН). Така, согласно податоците добиени од Секторот за средно образование, образование на возрасните и доживотно учење при МОН: вкупниот број на верификувани провајдери во 2017 година што имале валидни програми изнесува 62 субјекти, додека вкупниот број на програми изнесува 165. Притоа, најголем број на верификувани програми се реализирани во Скопје, а по него следуваат Битола и Тетово.

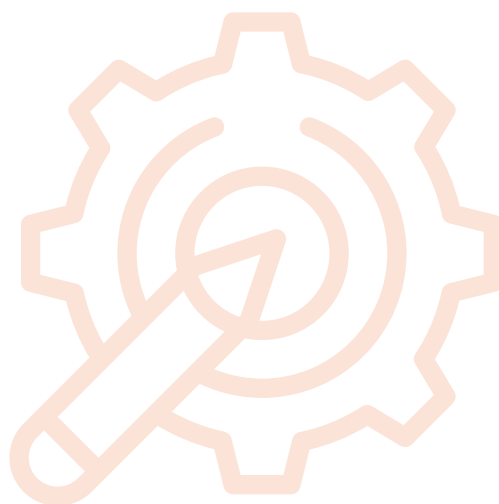

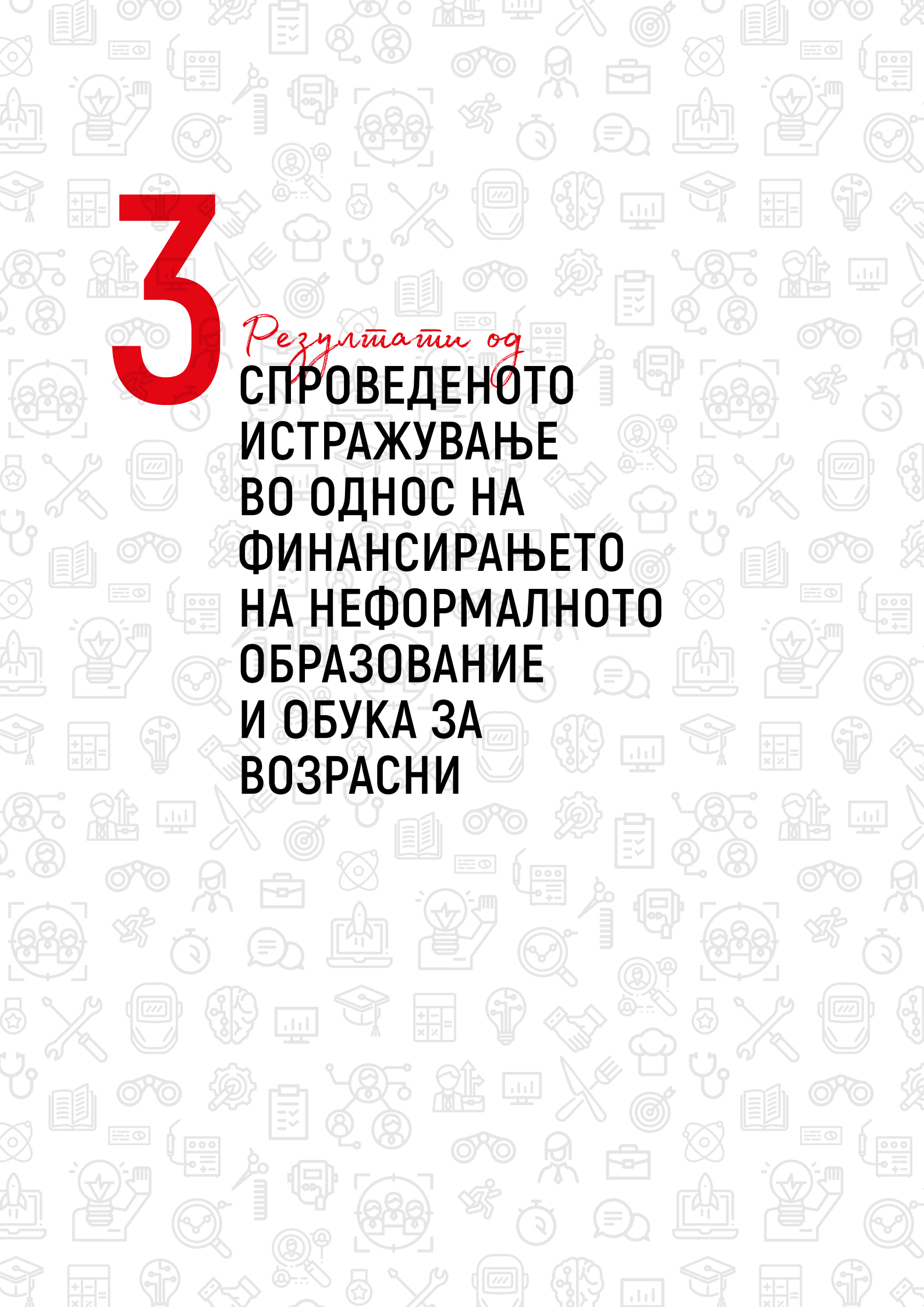
ТАБЕЛА 12. ОПШТИНА НА РЕАЛИЗАЦИЈА
НА ПРОГРАМАТА

ОПШТИНА НА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПРОГРАМАТА	ВКУПЕН БРОЈ НА ПРОГРАМИ
Битола	23
Гостивар	3
Кавадарци	2
Крива Паланка	1
Крушево	1
Куманово	5
Македонска Каменица	1
Неготино	9
Пехчево	4
Прилеп	3
Радовиш	1
Ресен	2
Свети Николе	1
Скопје	75
Струга	2
Струмица	5
Теарце	1
Тетово	16
Штип	10
ВКУПНО	165

Извор: Министерство за образование и наука.

Во врска со начинот на кој се финансира учеството во образовните активности, Анкетата за образование на возрасните за 2016 за лица на возраст од 25-64 години, покажа дека работодавците се тие што финансирале 76 проценти од учеството во програмите поради поврзаност со работата.

3

Резултати од

**СПРОВЕДЕНОТО
ИСТРАЖУВАЊЕ
ВО ОДНОС НА
ФИНАНСИРАЊЕТО
НА НЕФОРМАЛНОТО
ОБРАЗОВАНИЕ
И ОБУКА ЗА
ВОЗРАСНИ**

Во ова поглавје се дадени резултатите за финансирањето на неформалното образование и обука во Република Северна Македонија што произлегоа од спроведеното емпириско истражување, а кои се добиени преку истражувачките алатки наведени во 1.1. во овој документ. Наодите се организирани во неколку тематски области: процесот на верификација, организацијата на процесот на неформалното образование, изборот и структурата на учесниците на обуките, соработката со другите институции, следењето на квалитетот, инклузивност како и финансирање на неформалното образование. Овие области се анализирани низ призмата на наведените примарни и секундарни извори на истражувањето.

3.1. ПРОЦЕС НА ВЕРИФИКАЦИЈА

Значаен елемент за функционирањето на неформалното образование претставува верификацијата на програмите.

Основен законски пропис со кој се уредува овој сегмент е Законот за образование на возрасните¹⁸. Во тој контекст, согласно со членот 2, став 1, точка 2 од овој Закон како провајдери односно понудувачи на услуги за образование на возрасни, се определени: 1) установа за образование на возрасните (училиште, високообразовна установа, како и специјализирани установи за образование на возрасните) и 2) институција за образование на возрасните определена како правно или физичко лице што има регистрирано дејност за образование на возрасните. Дополнително, понудувачите односно провајдерите се доразработени во членот 5 од овој Закон. Од номотехнички аспект, препорачливо е овие одредби, членот 2 (1) (2) и членот 5 да бидат интегрирани во една единствена норма. До-

18 „Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/2008, 17/2011, 51/2011, 74/2012, 41/2014, 144/2014, 146/2015, 30/2016 и 64/2018

полнително на ова, Отворените граѓански универзитети се посебен провајдер и се уредени и со посебен *lexspecialis* закон.¹⁹

Во рамките на процесот на верификација, согласно законите, провајдерите најчесто соработуваат со Центарот за образование на возрасните (ЦОВ) и Министерството за образование и наука (МОН). Имено:

- ➔ согласно со членот 7 став 1 алинеја 4, како и членот 22 од Законот за образование на возрасните, МОН врши верификација на институциите и установите за образование на возрасните;
- ➔ согласно со членовите 21a и 21b, Центарот за образование на возрасните врши верификација на посебните програми за образование на возрасните.

Согласно со Правилникот за начините за верификација на посебните програми за образование на возрасните изготвен од ЦОВ во 2016 година, верификацијата на програмите се врши за период од 3 години. Законот за образование на возрасните не содржи одредба со која се предвидува рокот на важност на програмата, туку тоа е уредено со Правилникот на ЦОВ. Бидејќи отсуствува одредба во

Законот за образование на возрасните за рокот за важност на верификуваната програма, се поставува прашањето за законската основа за уредување на рокот со правилник²⁰. Така, отсуството на законската основа го доведува во прашање и Правилникот на ЦОВ. Поради тоа е потребно да се воведат посебна одредба со која ќе се уреди прашањето на рокот на траење на верификацијата на програмата во самиот Закон за образование на возрасните. Во таа насока, а со цел да се олесни процесот, посоодветно би било кога рокот би бил подолг, на пример, најмалку пет години, како рокот за реакредитација на студиските програми во високото образование. Дополнително, препорачливо е да се воведат и скратена процедура односно процедура за брза постапка за програмите што не се содржински променети во споредба со последната реакредитација. За нив, по истекот на петтата година, реакредитацијата може да биде изјава (известување) од провајдерот кон ЦОВ дека програмата не претрпела промени и дека се продолжува да се работи со истата програма.

Од спроведените интервјуа може да се констатира дека соговорниците во Скопје, Струмица и Тетово генерално имаат усогласени ставови дека *соработката со ЦОВ во врска со верификацијата на*

¹⁹ Закон за отворените граѓански универзитети за доживотно учење („Службен весник на Република Македонија“ бр. 36/2011, 41/2014, 145/2015, 55/2016 и 64/2018)

²⁰ На пример, рокот за акредитација (реакредитација) на студиски програми во високото образование е експлицитно уреден во Законот за високото образование (член 48, став 1) точка (б)) според кој “Одборот за акредитација одлучува за акредитација на студиски програми за период од пет студиски години”.

Програмиите е одлична. Според интервјуираните, Центарот експедитивно одговара на предлозите на новите програми, а вистајката најчесто се завршува за период од 2-3 недели.

Од друга страна, беа наведени сугестии за подобрување во делот на соработката и вклученоста на Министерството за образование и наука и улогата на оваа институција во целиот процес. Во интервјуата беше нагласено дека верификацијата на провајдерите во министерството понекогаш трае и повеќе од 3 месеци, со што фактички се намалува траењето на верификацијата. Беше наведен случај каде постапката во МОН траела 7-8 месеци, што многу ја отежнува работата на провајдерите. Од спроведените интервјуа се наметнува заклучокот дека ова прашање треба да

биде адресирано што е можно поскоро. Како едно од можните решенија би можело да биде воведувањето систем за обезбедување квалитетот, кој би опфаќал самовалвација на провајдерот на определен период, како инспекциски и стручен надзор (базирани на подготвени индикатори, критериуми и инструменти). По добиените позитивни извештаи и препораки, треба да има можност за забрзана постапка за верификација односно повторна верификација.

Конечно, беше укажано и на потребата верификациите да траат подолг временски период (на пример 5 години). Дополнителна причина за оваа сугестија беше тоа дека поради долготраењето на постапката, особено во МОН, реално верификацијата се сведува на 2 години.

ТАБЕЛА 13. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ ВО ВРСКА СО ПРОЦЕСОТ НА ВЕРИФИКАЦИЈА

ПРОЦЕС НА ВЕРИФИКАЦИЈА	
ЗАКЛУЧОЦИ	ПРЕПОРАКИ
▶ Основен законски пропис со кој се уредува овој сегмент е Законот за образование на возрасните. ▶ Провајдерите имаат одлична соработка со ЦОВ при верификацијата на програми. Според интервјуираните организации, Центарот брзо одговара на предлозите на новите програми, а постапката најчесто завршува за период од 2-3 недели. ▶ Има потреба од подобрување на соработката на провајдерите со МОН. ▶ Од спроведените интервјуа се наметнува заклучокот дека прашањето на одолговлекувањето на верификацијата и лиценцирањето на програмите треба да биде адресирано што е можно поскоро. Овој процес значително влијае на можностите за среднорочно и долгорочно внатрешно стратешко планирање на провајдерите. ▶ Отсуствува јасно дефинирана државна стратегија во однос на прашањето кој ќе биде носител на неформално образование. Па така, се случува поради учество на голем број на субјекти (МОН и МТСП пред сè, но и АВРСМ, ЦОВ и локалната самоуправа), процесите да се подолги од предвидениот рок и да не се доволно ефикасни (на пример, еден субјект е носител на процесот односно е задолжен за верификација на програми, а повеќе субјект се вклучени во верификацијата на провајдери).	▶ Засилување на капацитетите за координација на ЦОВ во однос провајдерите, МОН и неговата улога во однос на АВРСМ. ▶ Подобрување на процедурите во МОН со цел зголемување на брзината во постапувањето и ефикасноста во делот на верификација на установите за неформално образование и обука. ▶ Поедноставување на процедурите преку воведување дигитални алатки и платформи по примерот на веќе постојните дигитални платформи во Република Македонија (пример е-регистрација на трговски друштва). На тој начин, ќе се забрза процедурата за верификација и ќе се намалат трошоците за информирање на провајдерите. ▶ Подобрување на пристапноста преку база на податоци на верификувани програми и верификувани установи достапна на интернет и нејзино постојано ажурирање, со цел да им се олесни на учесниците во програмите достапноста до информации. Потребно е дополнително поврзување на оваа база со информации што би доаѓале од страната на работодавачите или АВРСМ, а со цел учесниците во обуките соодветно да бидат насочени во изборот на обуката и да бидат запознаени со побарувањата на пазарот на трудот. ▶ Потребно е да се продолжи времетраењето на верификациите (на пример, да се определи еден општ рок од 5 години; или да биде подолг рокот за оние програми за кои нема промени во содржините, додека програмите во промени во содржините да подлежат на повторна верификација). Дополнително, со цел да се избегнат дилемите во поглед на рокот на траење на верификацијата, потребно е да се предвиди ваква одредба во Законот за образование на возрасните, наместо тоа да се прави со правилник на ЦОВ. За Правилникот постојат и дилеми во насока на тоа дали за неговото донесување постои основа во Законот за образование на возрасните. ▶ Да започнат процеси за обезбедување квалитет во НФОВ, како и да се стават во функција процесите за валидација на неформалното и на информалното учење за кои, со поддршка од Европската тренинг фондација ЕТФ, ЦОВ има започнато активности од 2014 година.

3.2. ОРГАНИЗАЦИЈА НА ПРОЦЕСОТ

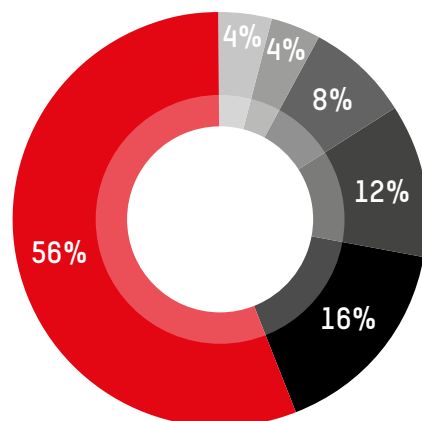
Организацијата на процесот на неформално образование опфаќа неколку фази: подготовка на нови програми, промоција на програмите и спроведување на самата неформална обука. Овој процес може да биде доста комплексен. Од провајдерите се очекува да ги следат потребите на пазарот и врз основа на овие потреби да развијат и да верификуваат програми за неформално образование. Во следната фаза провајдерите се обраќаат за поддршка преку Оперативниот план. Ако ја обезбедат, започнуваат со реализација на обуките и на формалното сертифицирање на добиеното образование.

Токму овие прашања беа и предмет на наш интерес, особено начинот на кој се охрабруваат провајдерите да започнат нови или да менуваат тековни програми, како и начинот на кој ја организираат наставата и комуникацијата со учесниците на обуките.

Од спроведената електронска анкета со провајдери на неформално образование, може да се констатира дека најголем дел од програмите што се нудат се воведени на иницијатива на самиот провајдер (56 проценти од одговорите). Помал дел од провајдерите се мотивирани од работодавачите да развијат и да понудат програма (16 проценти). Остатниот дел програми се должи на иницијатива на Агенцијата за вработување, други државни органи или странски донатори. Во однос на предлагањето нови програми, од полуструктурираните интервјуа беше увидено дека провајдерите информациите за потребата за нови програми на неформално образование најчесто ги добиваат преку индивидуална проценка на потребите на пазарот. Законот за образование на возрасните содржи дефиниција за верификувани односно јавно признаени програми, кои ги определува како програми за формално образование на возрасните што ги донесува или одобрува надлежниот државен орган (член 2, став 1, точка 7), а кои се однесуваат на програми за основно, средно и високо образование приспособени на потребите и на можностите на возрасните (член 17, став 1).

**ГРАФИКОН 1. ИНИЦИЈАТИВИ ЗА
ВОВЕДУВАЊЕ ПРОГРАМИ ЗА НФОВ**

На чија иницијатива се воведени програмите што ги нудите?

- по иницијатива на странски донатор
- по иницијатива на друг државен орган
- по иницијатива на Агенцијата за вработување
- по иницијатива на група заинтересирани учесници за обука
- по иницијатива на работодавачи
- лична иницијатива

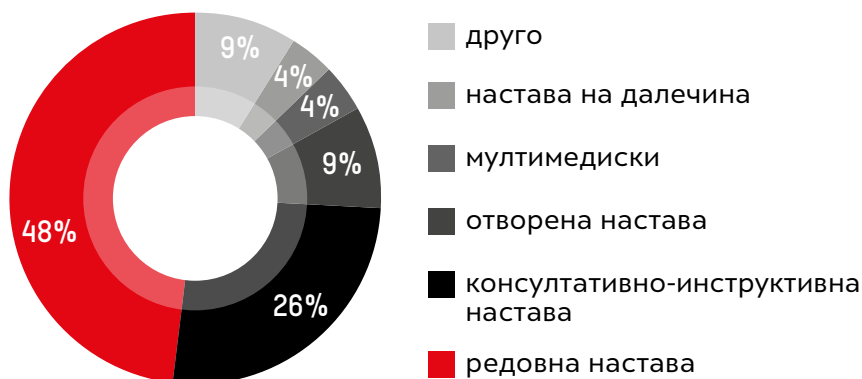
Кај провајдерите се забележува релативна инертност во однос на иницијативите за измена или за дополнување на постојните програми за образование на возрасни. Иако потребите на пазарот, особено во седумте сектори во фокусот на ова истражување, претпоставуваат потреба од постојани иновации и следење на најновите достигнувања во соодветните области, според одговорите на испитаниците, помалку од половина-та од провајдерите (44 проценти) предложиле некаква измена на постојните програми. Слична состојба е констатирана и за предлагањето нови програми за образование на возрасните, каде што 56 проценти од испитаниците одговориле дека некогаш предложиле нова програма за образование на возрасни.

Провајдерите планираат да почнат постапка на повторна верификација најчесто за постојните програми. Само во одделни случаи размислуваат за понуда на нови и поиновативни програми (на пример, дијагностичар на исправност). Најголемиот дел од провајдерите, програмите што ги верификуваат ги определуваат врз основа на мерките што се содржани во државните програми за поддршка (најчесто во Оперативниот план на АВРСМ). Овој вид планирање значи дека провајдерите се зависни од државните политики, односно дека провајдерите најчесто не покажуваат интерес да воведат програми што би функционирале врз комерцијална основа и би биле одржливи преку надомест обезбеден од учесниците во обуките.

Во однос на начините на кои се организира наставата во неформалното образование, според одговорите на испитаниците, со 48 проценти доминира редовната настава како метод на пренесување на знаењето и вештините на учесниците на обуките, која ретко вклучува современи и интерактивни методи на пренесување на знаењето. Иако Законот за образование на возрасните предвидува и други креативни начини на организирање на времето и на наставата, како на пример консултативна настава, отворена настава, настава на далечина, мултимедиска настава и др., овие опции се помалку користени.

ГРАФИКОН 2. ВИДОВИ НАСТАВА ЗА НФОВ

На кој начин ја изведувате наставата во програмата за образование на возрасните?

Од страна на провајдерите беше нотифиран и фактот дека отсутствува јасно дефинирана државана стратегија во однос на прашањето кој ќе биде носител на неформално образование. Во таа насока, беа утврдени неколку алтернативи во рамките на интервјуата како препораки: 1) неформалното образование да го организираат средните стручни училишта, 2) неформалното образование да го организираат регионални државни центри или 3) неформалното образование да го организираат приватни провајдери. Тоа е особено важно поради евидентната потреба приватните провајдери да може да ги планираат своите долгорочни инвестиции.

Интересни се информациите што се добиени во врска со плаќањето на обуците од страна на учесниците. Беше увидено дека провајдерите се воздржуваат да одговорат на поставеното прашање за висината на надоместот. На ова прашање беа добиени одговори од само 8 провајдери, а половината од испитаниците одговориле дека постои обврска на учесниците во обуките да плаќаат одреден надомест за следење на обуката. Висината на надоместот е различна кај одделните провајдери.

Во врска со ова прашање, дел од добиените одговори беа дадени како вкупен надомест за целата обука, а дел од провајдерите даваа одговор за висината на надоместот на месечно ниво. Добиените одговори на ова прашање од осумте провајдери во целост се дадени во продолжение:

- ➔ Испитаник 1: 3.075 денари (50 евра) по учесник месечно;
- ➔ Испитаник 2: Од 9.600 до 39.000 денари;
- ➔ Испитаник 3: 6.000 денари месечно;
- ➔ Испитаник 4: Зависи од рокот на траење на обуката, се движат помеѓу 9.225 денари (150 евра) и 18.450 денари (300 евра);
- ➔ Испитаник 5: Во 2016 година имавме промотивна обука за ракувач со багер, утоварни машини и булдожер, обуката беше бесплатна, без никаков надомест;
- ➔ Испитаник 6: 12.800 денари;
- ➔ Испитаник 7: Од 15.000,00 до 48.000,00 денари; и
- ➔ Испитаник 8: 24.000 денари.

За цените на обуката не може да се извлече општ заклучок, меѓу другото и затоа што провајдерите не дале информација за времетраењето на обуката.

Неопходно за организација на процесот на неформалното образование е постоењето соодветен наставен, односно соодветно стручни обучувачи што би работеле со учесниците во образованието на возрасните. Ангажирањето соодветен кадар, вложувањето во подобрувањето на компетенциите на обучувачкиот кадар, организацијата на предавањата и на испитите, како и обезбеду-

вањето соодветни безбедносни услови, сето тоа е поврзано со ресурси за да се овозможи непречено одвивање на процесот. Деталните одговори во врска со трошоците на провајдерите се дадени во табелата во продолжение.

**ТАБЕЛА 14. ВИДОВИ НА ТРОШОЦИ
НА ТОВАР НА ПРОВАЈДЕРИТЕ**

ВИД НА ТРОШОК	ДА (% од провајдери)	НЕ (% од провајдери)
Дали имате дополнителен трошок за подготовка и за подобрување на компетенциите на наставниот/обучувачкиот кадар што го вклучувате во работата со учесниците во програмите/обуките за образование на возрасните?	81,3%	18,8%
Дали имате трошоци за организација и за спроведување на испитите за проверка на знаењата, вештините и способностите на учесниците на вашите обуки?	87,5%	12,5%
Дали сте се соочиле со дополнителни трошоци поврзани со обезбедувањето безбедни работни услови во рамките на процесот на образованието на возрасните?	56,3%	43,8%

Во врска со подготовката на програмите, повеќе од интервјуираните соговорници нагласија дека имаат дополнителни трошоци бидејќи за тоа ангажираат надворешни стручни лица.

Во врска со ова, битно е и да се нагласи дека дел од провајдерите немаат конкретни идеи како би се финансирале без средствата што ги добиваат од државата. Исто така, за средствата што ги обезбедува државата е потребна длабинска анализа на реалните трошоци потребни за организација на обуката. Интервјуата покажуваат дека за некои занимања средствата се доволни, за некои се премалку ако се земат предвид трошоците во инвестиции и тековните трошоци, додека за некои средствата што се доделуваат се поголеми од сумата што под комерцијални услови им се нуди на трети лица како надомест за обуката. Во таа смисла, препорачливо е да се изработи посебна методологија за определување на трошокот за спроведување на обуките, со цел да се постигне рационализација и ефикасност на трошењето на државните пари.

ТАБЕЛА 15. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ ВО ВРСКА СО ОРГАНИЗАЦИЈАТА НА ПРОЦЕСОТ НА НФОВ

ОРГАНИЗАЦИЈА НА ПРОЦЕСОТ НА НЕФОРМАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ	
ЗАКЛУЧОЦИ	ПРЕПОРАКИ
▶ Провајдерите најчесто го вршат осмислувањето на новите програми на неформално образование преку индивидуална процена за потребата без да се усогласат со параметрите на АВРСМ за состојбите на пазарот на трудот или без да воспостават комуникација со работодавачите. ▶ Постои релативна инертност на провајдерите во однос на иницијативите за измена или за дополнување на постојните програми, како и за предлагање нови програми за образование на возрасните. ▶ Од аспект на начините на кои се организира наставата, како метод на пренесување на знаењето и на вештините доминира редовната настава (настава што не вклучува современи методи како што се консултативно-инструктивната настава, дописно-консултативната настава, отворената настава, теленаставата, наставата на далечина, мултимедиската настава и др.). ▶ Провајдерите, поради ограничениот капацитет, не се соодветно распределени, па така се случува учесници во обуки од еден град (или населено место) да бидат принудени да патуваат во друг град за да учествуваат на обука. ▶ Провајдерите немаат доволно средства со кои би презеле инвестиции во опрема која е потребна за организирање на обуки за занимањата кои бараат високи технологии и иновативност.	▶ Потребен е проактивен пристап на провајдерите во однос на иновирањето на постојните програми, како и кон развојот на нови програми во согласност со потребите на пазарот на трудот. ▶ Провајдерите треба да бидат поттикнати да користат и нови начини на пренесување на знаењето и на вештините. Пред сè треба да се разгледаат опциите за настава на далечина и за мултимедиско учење (предвидени во ЗОВ), но и други можни иновации. ▶ Потребно е воспоставување директна врска помеѓу провајдерите и поголемите работодавачи, со цел податоците за потребните занимања директно да стигнуваат до провајдерите; како и да се воспостави подолгорочно планирање и партнерство во кое провајдерите ќе бидат сервис на работодавачите, а ќе се овозможи и финансиска самоодржливост на програмите што се нудат под комерцијални услови без поддршка од државата. ▶ Потребно е воведување нови модели на финансиска поддршка на провајдерите, кои ќе значат доделување средства за инвестиции и опрема на провајдерите наместо доделување финансиска поддршка по учесник во програмите. ▶ Потребно е да се изработи државна стратегија за организационата структура на неформалното образование, под ревидирани услови. Можни алтернативи се: 1) неформалното образование да го организираат средните стручни училишта, 2) неформалното образование да го организираат регионални државни центри или 3) неформалното образование да го организираат приватни провајдери. Ова, треба да кореспондира со Стратегијата за образование на возрасните 2019 – 2023, како и со Концепцијата за неформално образование и за информално учење. ▶ Препорачливо е интегрирање/здружување на провајдерите на регионално ниво, преку организирање во форма на Центри или друг вид на организациски облици. Исто така, сметаме дека добар модел што традиционално функционира во РСМ се граѓанските универзитети за доживното учење. Оттука, препорачуваме зајакнување на капацитетите на граѓанските универзитети за доживотно учење за понуда на НФОВ и соработка со работодавачите. Нив ги има и во помалите места, па пристапот до обуки што водат кон вработување во руралните средини (каде што и невработеноста е поголема) би се зголемил. ▶ Потребно е да се зголеми бројот на занимања. За разлика од Германија, каде што постојат 8000 занимања, во Република Северна Македонија се евидентирани околу 500 занимања.

3.3. ИЗБОР И СТРУКТУРА НА УЧЕСНИЦИ НА ОБУКИ

Во врска со истражувањето, битна беше и информацијата за бројот на учесници во обуките за НФОВ. Испитаниците одговориле дека во верификуваните програми, вкупниот број лица што следеле обука во текот на една година изнесува 500 лица. Од друга страна, бројот на учесници на обука во програми што не се верификувани согласно со Законот за образование на возрасните, а кои посетувале обуки во текот на годината изнесува 749 лица. Значи дека на секој учесник на верификувана програма, провајдерите во просек опслужуваат 1,5 учесник на програма што не е верификувана. Од аспект на редовноста на посетителите на обуката, практиката покажува дека посетителите не се откажуваат од обуката (најчесто поради финансискиот бенефит, имено за редовност на обуката учесниците добиваат и финансиски средства).

Беше покренато и прашањето дали минималниот број на учесници во група, кој е предуслов за организирање обука, е пречка да се организираат обуки за оние занимања што не се многу актуелни и за кои потешко би се формирало група. Испитаниците сметаат дека ова е ограничувачки фактор, па се препорачува за занимања што не се многу популарни (а се потребни) или кои имаат посебни специфики, минималниот број на учесници во група да не биде предуслов

за организирање на обука. Дополнително, за ваквите занимања провајдерите би можеле да се групираат и обуките да ги организираат заеднички. Овој модел на организирање обуки би бил посебно поволен и исплатив за малите локални/рурални средини.

Во однос на капацитетите на провајдерите се констатира дека за специфични занимања што се поврзани со специфични технологии и за кои е потребно да се развијат специфични вештини, провајдерите немаат доволно ресурси и капацитети да ги организираат. Имено, провајдерите не поседуваат соодветна опрема зашто набавката на оваа опрема претставува товар за нив, а компаниите/работодавачите не се доволно отворени за соработка. Исто така, се наметна и дилемата дали за занимањата што вклучуваат високи технологии, менторите односно тренерите имаат доволно знаења и капацитети.

Во рамките на спроведените интервјуа, се отвори и прашањето за начинот на избор на посетителите на обуката. За ова, дел од провајдерите сметаат дека посетителите на обуките треба да ги избираат самите провајдери или провајдерите да учествуваат во нивниот избор заедно со Агенцијата за вработување.

Во однос на локациите каде што се изведува обуката, треба да се нагласи дека, најчесто провајдерите нудат програми за неформално образование во еден град. Позитивен пример е еден провајдер што нуди програми во 7 општини и на 11 пунктови.

Конечно, во делот на спроведувањето на обуката треба да се издвои и фактот дека плаќањето на провајдерите и посетителите се вршело редовно.

Со провајдерите се дискутираа и генерални прашања, како на пример пазарната ориентираност: дали програмите за неформално образование (па и за формално образование) го следат реалното реструктуирање на македонската

економија; националните политики за привлекување на странски инвеститори; дали се земаат во предвид бараните занимања од странските инвеститори и слично. Во врска со ова посебно е важна констатацијата дека отсуствува директна врска помеѓу провајдерите и странските инвеститори, а резултат на тоа е намалената можност на заедничко планирање и партнерство.

**ТАБЕЛА 16. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ ВО ВРСКА СО ПРОЦЕСОТ
НА ИЗБОР НА УЧЕСНИЦИ НА ОБУКИТЕ И СТРУКТУРАТА НА УЧЕСНИЦИТЕ**

ИЗБОР И СТРУКТУРА НА УЧЕСНИЦИ НА ОБУКИ

ЗАКЛУЧОЦИ

- ▶ Статистиката покажува дека на секој учесник на верификувана програма провајдерите во просек имаат 1,5 учесник во програма што не е верификувана согласно законските норми.
- ▶ Во однос на следењето и редовноста на посетителите на обуката, практиката покажува дека посетителите не се откажуваат од обуката најчесто поради финансискиот бенефит.
- ▶ Во однос на капацитетите на провајдерите, се констатира дека за специфични занимања што користат високи технологии, провајдерите немаат доволно ресурси капацитети да ги организираат.
- ▶ Дополнително се поставува и дилемата дали за занимањата што вклучуваат високи технологии, менторите односно тренерите имаат доволно знаења и вештини.

ПРЕПОРАКИ

- ▶ Да се едуцираат учесниците во обуките за останати придобивки од успешното следење на обуката (покрај финансиската компензација од страна на АВРСМ), а пред сè за можноста од пристојно вработување.
- ▶ Потребен е организиран пристап за комбинирање на ресурсите и капацитетите на повеќе провајдери со цел обезбедување напредни и технолошко интензивни обуки, како и комбинирање на обуките, особено за групите што имаат учесници помалку од минимумот.
- ▶ Да се вклучат провајдерите во процесот на избор на кандидати за обуки.

3.4. СОРАБОТКА СО ДРУГИ ИНСТИТУЦИИ

Во значителен дел од интервјуата беше нагласена потребата од подобра соработка со локалните власти, со проектите што работат во оваа област, како и со локалните компании. Во тој правец, беше нагласено и позитивното искуство на ОГУДУ-Тетово, кој имал одлична воспоставена соработка со компаниите Еколог и Југохром.

Посебен акцент од сите интервјуирани соговорници беше ставен на нивните потреби од поквалитетни анализи на побарувањата на пазарот на труд. Речиси

сите соговорници ја нагласија потребата од поактивно следење на состојбата на пазарот на трудот. Во таа насока, беше потенцирано дека отсуството на квалитетна анализа на потребите на пазарот на трудот ги намалува нивните можности како провајдери да направат посоодветна понуда на обуки. Беше наведено и дека оперативниот план во целост не ги задоволува барањата на пазарот.

Сепак, дел од провајдерите сугерираа дека постои силно политичко влијание во компаниите и дека тоа има влијание врз динамиката на развојот на неформалното образование и обука.

ТАБЕЛА 17. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ ВО ВРСКА СО СОРАБОТКАТА СО ДРУГИ ИНСТИТУЦИИ

СОРАБОТКА СО ДРУГИ ИНСТИТУЦИИ	
ЗАКЛУЧОЦИ ▶ Анализата на потребите на пазарот на труд не е доволно продлабочена, навремена и сеопфатна. ▶ Дел од провајдерите сугерираат дека постои силно политичко влијание во компаниите и дека тоа има влијание врз динамиката на развојот на неформалното образование и обуки.	ПРЕПОРАКИ ▶ Сеопфатен пристап при спроведувањето на анализите за потребите на пазарот на трудот, како и засилена улога на АВРСМ со користење на веродостојни методолошки алатки. ▶ Надлежните институции да реагираат на злоупотребите на политичкото влијание при вработувањето и образованието.

3.5. СЛЕДЕЊЕ НА КВАЛИТЕТОТ ПРИ РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПРОГРАМАТА ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА НА ВОЗРАСНИТЕ

Континуираното следење и мерење на квалитетот на реализација на програмата обезбедува долгорочен бенефит, како за провајдерот и учесниците во обуката, така и за целокупниот систем на неформално образование за возрасни. Во врска со ова прашање, охрабрува тоа што дури 80 проценти од провајдерите имаат утврден систем и процедури за проверка на квалитетот. Најчесто за оваа намена провајдерите употребуваат прашалници за евалуација што ги пополнуваат корисниците на обуките, но и други механизми познати во практиката, како на пример тестови и надворешен мониторинг.

Како мерка за успешност на програмите за неформално образование се зема и можноста на лицата што успешно ја завршиле обуката полесно да најдат работа. Според податоците добиени од Агенцијата за вработување на Република Северна Македонија, просечниот процент на вработувања на учесниците во мерката за обука за побарувани занимања изнесува околу 40 проценти, во зависност од занимањето.

Во однос на улогата на провајдерите по завршувањето на неформалната обука, првиот заклучок што се наметна е дека провајдерите немаат систем и капацитети за следење на посетителите на обуките по нивното сертифицирање.

Како предизвик се наметнува фактот дека по завршувањето на обуката, дел од обучуваните лица отвораат свои бизниси, но не ја регистрираат дејноста, која најчесто се одвива во нивните домови. Со тоа создаваат нелојална конкуренција, понекогаш па и за самите провајдери. Во таа насока, беше нагласено дека е потребно почитување на законот и засилен инспекциски надзор.

Посебен предизвик што беше дискутиран е и начинот на контрола врз реалното спроведување на програмите од страна на провајдерите. Согласно со Законот за образование на возрасните, како надлежни субјекти за контрола и надзор во членот 43 се Државниот просветен инспекторат (за инспекциски надзор и надзор над квалитетот на работата на установите, односно институциите за образование на возрасните), како и Центарот за образование на возрасните (надлежен за стручен надзор над работата на установите, односно институциите за образование на возрасните). Но, овие две институции немаат попрецизни правила и потребно е зајакнување на нивните капацитети за контролата на квалитетот во спроведувањето на програмите од страна на провајдерите.

Интервјуата и теренските анализи покажаа дека има ситуации кога некои од учесниците во програмите се мотивира-

ни од финансискиот бенефит овозможен со мерките од Оперативниот план, но не покажуваат интерес и посветеност при спроведувањето на обуките. Во таа насока, потребно е координирано спроведување на надзор и над процесот на реализација на обуката.

Во рамките на разговорите, од испитаниците беа дадени идеи и сугестии за подобрување на неформалното образование:

- 1) Беше укажано на потребата од зголемување на бројот на занимања. Во споредба, за разлика од Германија каде постојат 8000 занимања, во Северна Македонија се евидентирани околу 500 занимања.
- 2) Беше сугерирано да се разгледа можноста за модуларни компетенции со квалификации на посетителите на обуките. Со други зборови, посетителот да не е обврзан да оди на сите модули на обуката, тука да има можност да го избере она што е најсоодветно на неговите потреби. Тоа би значело поголема флексибилност на програмите и полесно приспособување на потребите на работодавачите.
- 3) Во врска со улогата на трансферите од државата (финансирањето), од една страна беше укажано дека не може се да биде сведено на трансферите од државата („Тоа е една од причините, зашто пројавата е голем дел на понудувачи на услуги“ - интервју со провајдер), од друга страна дел од провајдерите нагласија - **дека не е можно образование за возрасни без поддршка на државата**.
- 4) Дел од провајдерите учествуваат и во програмите за мобилност на Европската комисија и имаат одлично искуство, па се наметна потребата од поадекватна промоција на можностите кои ги нуди овие програми.
- 5) Од дел од провајдерите беше укажано на потребата од потранспарентен начин на распределба на средствата како и поголема контрола на спроведувањето и квалитетот на обуките.

ТАБЕЛА 18. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ ВО ВРСКА СО ПРОЦЕСОТ НА СЛЕДЕЊЕ НА КВАЛИТЕТ

СОРАБОТКА СО ДРУГИ ИНСТИТУЦИИ

ЗАКЛУЧОЦИ

- ▶ Охрабрува тоа што дури 80 проценти од провајдерите имаат утврден систем и процедури за проверка на квалитетот.
- ▶ Според податоците добиени од АВРСМ, просечниот процент на вработувања на учесниците во мерката за обука за побарувани занимања која се однесува на неформалното образование изнесува околу 40 проценти, во зависност од занимањето.
- ▶ Провајдерите немаат систем за следење на посетителите на обуките по нивното дипломирање.

ПРЕПОРАКИ

- ▶ Преку користење на дигитални алатки да се донесат определени решенија (специјализиран софтвер) кој би помогнал за обезбедување потранспарентен начин на распределба на средствата.
- ▶ Поголема контрола на квалитетот на реализацијата на обуките, како и подобрување на системот и процедурите кои ги користат провајдерите. Поголемиот квалитет на провајдерите да биде предност при наредна верификација.
- ▶ Подобрување на капацитетите на надлежните институции за инспекциски надзор (ДПИ) и стручен надзор (ЦОВ).
- ▶ Засилување на мониторингот кој го спроведува АВРСМ.

3.6. ДОБРИ ПРАКТИКИ

Во разговорите беа нагласени неколку добри практики на неформално образование во четирите региони на истражувањето кои можат да послужат како основа за понатамошниот развој на овој концепт.

Добар успех бил постигнат со обуката за сервисер на машини за шиене како и автомеханичар за современи возила. Исто така, популарна е обуката за негувател/ка на стари лица. Дел од обуките биле спроведени и за веќе вработени лица, а биле и вклучени и невработени лица.

Позитивен е примерот на провајдер во Полошкиот Регион, кој имал неколку неуспешни обиди да обезбеди финансирање на програма за обука. Кога се стекнал со таа можност во 2017 година, во рамките на одобрената програма била спроведена обука со 14 кандидати кои сите се стекнале со вработување (дел се вработиле во компании, а дел отвориле свои мали бизниси).

И покрај ова, дел од провајдерите смета дека за ефикасно функционирање на системот на неформално образование е потребна силна поддршка на државата, а на пазарна основа може да функционираат само обуки за сметководство.

Предмет на наш интерес беше и евентуалното искуство со организирање на обуки за поголема група „по мерка на посетителите“, но испитаниците кои беа опфатени во ова истражување немаа искуство со ваков вид на обука.

ТАБЕЛА 19. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ ВО ВРСКА СО ДОБРИТЕ ПРАКТИКИ НА НФОВ

СОРАБОТКА СО ДРУГИ ИНСТИТУЦИИ

ЗАКЛУЧОЦИ

- ▶ Како најуспешни профили, односно обуки, беа издвоени обуките за сервис на машини за шиене, како и автомеханичар за современи возила. Исто така, популарна обука, која учесниците на обуките ја гледаат како потенцијал за одење во странство е и негувател/ка на стари лица.
- ▶ Провајдерите кои беа опфатени во истражувањето немаат искуство со организирање обука за поголема група по мерка на иницијаторот.

ПРЕПОРАКИ

- ▶ Да се поттикнат успешните приказни и подобро да се промовираат во јавноста.
- ▶ Да се иновираат процедурите за организација на обука со тоа што ќе се дозволи и поттикне организација на обука по мерка на посетителите, меѓу другото и преку развој на модуларни компетенции во рамките на еден вид на обука.

3.7. ИНКЛУЗИВНОСТ НА НЕФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА

Инклузивноста е важен стандард во модерните демократии што обезбедува поголема вклученост на ранливите категории население во различни општествени процеси. Од особена важност е примената и почитувањето на овој кон-

цепт при креирањето образовните политики, вклучително и образованието за возрасни и неформалното образование. Во Законот за образование на возрасните, во членот 27, став 1 се предвидува дека учесник во програмите за образование на возрасните може да биде лице што има навршено 15 години и кое ги исполнува другите услови пропишани со програмата. Во оваа смисла, фокусот на истражувањето беше ставен на неколку ранливи групи население, пред

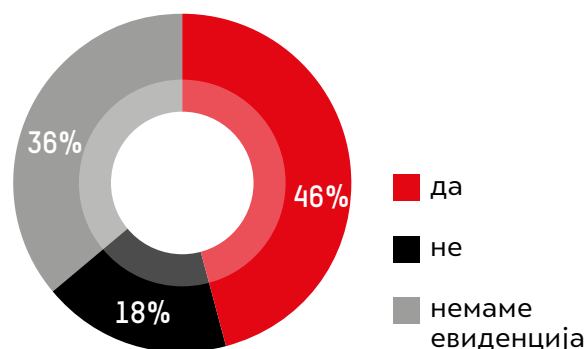
сè лицата со попреченост, лицата со неповолен социјален статус, лица што доаѓаат од рурални средини и лицата што ѝ припаѓаат на Ромската етничка заедница. Податоците што се однесуваат на овие групи беа прибрани од интервјуата и од анкетата со провајдерите, како и од одговорите добиени од Агенцијата за вработување.

Најслаба е интеграцијата на лицата со попреченост во неформалното образование. Од анкетираниите провајдери, вкупно 9 проценти одговориле дека обуките што ги организирале се посетени од лица со попреченост. Дури 73 проценти се изјасниле дека нивните обуки не ги следат овие лица, а 18 проценти од провајдерите немаат евиденција. Добиените одговори, пак, од АВРСМ, покажуваат дека на обуките организирани во рамки на програмата за обука кај познат работодавач и на програмата за стручни квалификации според барањата на работодавачите, воопшто не учествувале лица со попреченост. Во 2017 година, во рамки на мерката за обука за побарувани занимања, учествувало само едно лице со попреченост, додека од вкупно 210 учесници на обуките за побарувани занимања од ИПА-проектот „Поддршка за вработување на млади“, две лица биле со попреченост.

Нешто подобра е интеграцијата на лицата со неповолен социо-економски статус. Така, дури 46 проценти од провајдерите одговориле дека нивните обуки се следени од страна на лица со неповолен социо-економски статус.

ГРАФИКОН 3. ВКЛУЧЕНОСТ НА ЛИЦАТА СО НЕПОВОЛЕН СОЦИО-ЕКОНОМСКИ СТАТУС ВО НФОВ

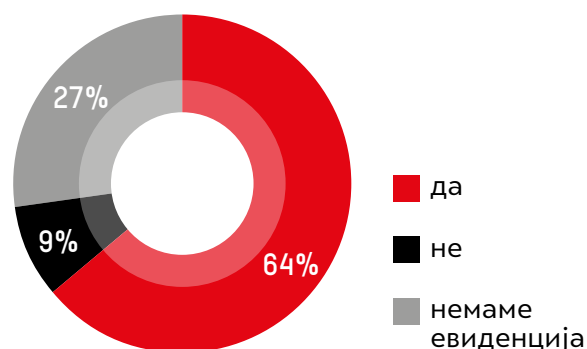
Дали обуките што ги организирате ги посетувале лица со неповолен социјален статус?

Речиси две третини од провајдерите истакнале дека на обуките што ги организирате учествувале и лица што доаѓаат од рурални средини.

ГРАФИКОН 4. ВКЛУЧЕНОСТ НА ЛИЦАТА ОД РУРАЛНИТЕ СРЕДИНИ ВО НФОВ

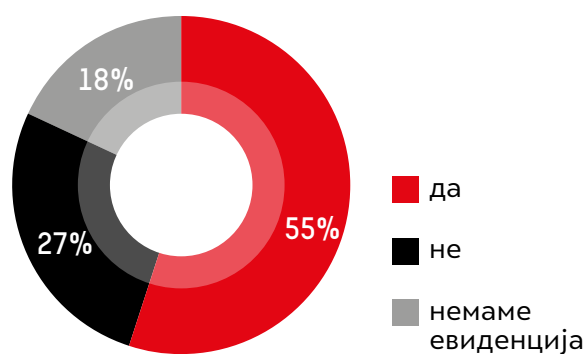
Дали обуките што ги организирате ги посетиле лица од рурални средини?

Што се однесува до структурата на посетителите на обуката, самите провајдери при интервјуата укажуваат дека станува збор за доста диверзифицирана структура. Нивното образование се движи од основно до високо образование, и најчесто се од мешана етничка структура (Македонци, Албанци, Турци, Роми). Конечно, повеќе од половина од провајдерите одговориле дека на нивните обуки учествувале лица со ромската етничка припадност.

ГРАФИКОН 5. ВКЛУЧЕНОСТ НА ЛИЦАТА СО РОМСКА ЕТНИЧКА ПРИПАДНОСТ ВО НФОВ

Дали обуките што ги организирате ги посетиле лица со ромска етничка припадност?

Дел од обучуваните лица ги посетуваат програмите исклучиво поради финансискиот надомест што го добиваат. Ова беше нагласено кај речиси сите провајдери што беа интервјуирани. Во Струмица беше нагласено дека посетителите се најчесто жени што имаат завршено средно образование, и тоа најчесто помлади лица.

ТАБЕЛА 20. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ ВО ВРСКА СО ИНКЛУЗИВНОСТА НА ПРОЦЕСОТ НА НФОВ

ИНКЛУЗИВНОСТ НА ПРОЦЕСОТ НА НЕФОРМАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ

ЗАКЛУЧОЦИ

- ▶ Најслаба е интеграцијата на лицата со попреченост во неформалното образование.
- ▶ Вкупно 46 проценти од испитаниците одговориле дека нивните обуки се следени од лица со неповолен социо-економски статус.
- ▶ Речиси две третини од провајдерите што се верификувани согласно ЗОВ, истакнале дека на обуките што ги организираат учествувале и лица што доаѓаат од рурални средини.
- ▶ Повеќе од половина провајдери одговориле дека на нивните обуки учествувале лица со ромската етничка припадност.

ПРЕПОРАКИ

- ▶ Потребно е да се унапреди инклузијата на лицата од маргинализираните групи, а пред сè да се зголеми учеството на лицата со попреченост во обуките од неформалното образование.
- ▶ Во развојот на идните програми и мерки задолжително да се води сметка за поголема достапност на неформалното образование за ранливите групи и за нивна инклузија.
- ▶ Да се промовираат граѓанските университети за доживотно учење како провајдери што се повеќе достапни во помалите места.

3.8. ФИНАНСИРАЊЕ НА НЕФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА

Финансирањето на образованието на возрасните во Република Северна Македонија се обезбедува преку јавни и приватни средства.

Јавните средства за финансирање на НФОВ потекнуваат од Буџетот на РСМ, односно буџетите на единиците на локалната самоуправа. Од Буџетот на РСМ се обезбедуваат средства за: трошоците за изведување на програмите за задолжително образование на возрасните, трошоците за изведување на програмите за средното образование на возрасните што имаат завршено само основно образование, односно други програми на образование, тековно одржување на установите за образование на возрасните на кои државата е основач и трошоците за следењето, унапредувањето и развојот на образованието на возрасните.²¹ Од буџетите на единиците на локалната самоуправа се обезбедуваат средства за: трошоци поврзани со изведувањето на програмите во установите за образование на возрасните на кои единицата на локалната самоуправа е основач, тековно одржување на установите за образование на возрасните на

кои единицата на локалната самоуправа е основач и инвестиции во установите за образование на возрасните на кои единицата на локалната самоуправа е основач.²²

Од друга страна, понудувачите на услуги може да обезбедат и сопствени (приватни) средства за финансирање и поттикнување на образованието на возрасните. Во случајот на неформалното образование, провајдерите овие средства главно ги обезбедуваат преку наплата на надомест за учество во обука од учесниците или од работодавачите чиј вработени ги посетуваат обуките. Дел од провајдерите на НФОВ се финансирани и од страна на други компании или од други извори.

Од одговорите на прашањата од анкетата и интервјуата со провајдерите, како и на одговорите на прашањата содржани во барањата за слободен пристап до информации од јавен карактер добиени од АВРСМ, беше увидено дека финансирањето на верификуваните провајдери во 2017 година главно се обезбедувало од јавни средства. Државното финансирање на неформалното образование се одвива пред сè преку програмите и мерките опфатени во Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2017 година (понатаму: ОП). Целта на програмите, мерките и услугите за вработување содржани во ОП се насочени кон подобрување на функционирањето на пазарот на трудот, обезбедување

21 Чл. 30 од Законот за образование на возрасните (Службен весник на Република Македонија бр. 7/2008, 17/2011, 51/2011, 74/2012, 41/2014, 144/2014, 146/2015, 30/2016 и 64/2018)

22 Ibid. Чл. 31

поддршка за создавање нови работни места и зголемување на вработувањето на невработените лица.

Министерството за труд и социјална политика го раководи ОП, додека неговото спроведување е координирано од страна на АВРСМ, во партнерство со:

- ➔ Институции: Министерството за образование и наука (МОН), Министерството за информатичко општество и администрација (МИОА), Центарот за стручно образование и обука (ЦСОО), Центарот за образование на возрасни (ЦОВ), Агенцијата за поддршка на претприемништвото (АПП), образовните институции и установи (ОИУ), центрите за социјални работи (ЦСР); и
- ➔ Други организации: Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП), Светска Банка (СБ), Ромските информативни центри (РИЦ), сертифицираните центри за ИТ обука и локалните механизми за родова рамноправност (координатори за еднакви можности во единиците на локална самоуправа)²³.

Опфатот на ОП во 2017 година ги вклучуваше следните програми, односно мерки:

- 1) развој на претприемништво;
- 2) субвенционирано вработување;
- 3) обуки;
- 4) општинско-корисна работа;
- 5) пилот-програми;
- 6) услуги за вработување;
- 7) анкета за потреба од вештини на пазарот на труд.

Во продолжение се претставени бројот на учесници на обуките што се организирани во рамки на верификувани програми за образование на возрасни преку АВРСМ. Речиси 1000 лица биле обучени за побарувани занимања и подобрување на вештините за вработување во рамки на мерката за обуки за побарувани занимања и на ИПА-проектот „Поддршка за вработување на млади“ во Скопскиот, Полошкиот, Југоисточниот и Југозападниот регион. Повеќе од 560 лица посетувале неверификувани програми за образование на возрасни преку агенција за вработување во 2017 година.

²³ Агенција за вработување на Република Македонија, Ревидиран оперативен план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2017 година, Достапно на: <http://av.gov.mk/content/%D0%9E%D0%9F/Revidiran%20Operativen%20plan%20za%20izmena%20i%20dopolnuvane%20na%20OP%202017.pdf> [пристапено на 21 февруари 2019 година].

ТАБЕЛА 21. БРОЈ НА ЛИЦА ШТО ПОСЕТИЛЕ ВЕРИФИКУВАНИ ПРОГРАМИ
ЗА ОБРАЗОВАНИЕ НА ВОЗРАСНИ ПРЕКУ АВРСМ ВО 2017 ГОДИНА ПО РЕГИОНИ

РЕГИОН	ОБУКА ЗА ПОБАРУВАНИ ЗАНИМАЊА	ИПА ПРОЕКТ „ПОДДРШКА ЗА ВРАБОТУВАЊЕ НА МЛАДИ“			ВКУПНО
		Компонента Б: Обуки за побарувани занимања на пазарот на трудот	Компонента Ц: Поддршка и советување за претприемништво	Компонента Д: Обуки за подготовка за вработување и вештини за барање работа	
Скопски регион	23	51	180	108	362
Полошки регион	48	3	249	56	356
Југоисточен регион	10	0	73	51	134
Југозападен регион	0	4	24	107	135
ВКУПНО	81	58	526	322	987

Извор: ABPCM.

ТАБЕЛА 22. БРОЈ НА УЧЕСНИЦИ ВО НЕВЕРИФИКУВАНИ ПРОГРАМИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ
НА ВОЗРАСНИ ПРЕКУ АВРСМ ВО 2017 ГОДИНА

РЕГИОН	УЧЕСНИЦИ ВО МЕРКА 3.4 ОБУКА ЗА НАПРЕДНИ ИТ-ВЕШТИНИ	УЧЕСНИЦИ ВО МЕРКА 3.4 ОБУКА ЗА НАПРЕДНИ ИТ-ВЕШТИНИ (ИПА)	УЧЕСНИЦИ ВО МЕРКА 3.8.a ОБУКА ЗА ОСНОВНИ ВЕШТИНИ (СТРАНСКИ ЈАЗИЦИ)	УЧЕСНИЦИ ВО МЕРКА 3.8.6 ОБУКА ЗА ОСНОВНИ ВЕШТИНИ (КОМПЈУТЕРИ)	УЧЕСНИЦИ ВО МЕРКА 3.8.6 ОБУКА ЗА ОСНОВНИ ВЕШТИНИ (КОМПЈУТЕРИ)
Скопски регион	53	93	182	116	444
Полошки регион	6	16	50	0	72
Југоисточен регион	2	5	2	0	9
Југозападен регион	6	12	19	0	37
ВКУПНО	67	126	253	116	562

Извор: ABPCM.

Во врска со одредувањето на структурата на вкупните приходи остварени во 2017 година на провајдерите кои беа вклучени во анкетата, се констатираше нивна слаба респонзивност.

Само четири провајдери (од вкупно 15 испитаници) одговорија на поставеното прашање - *Колкав процент од вкупните остварени приходи во 2017 година биле остварени од различни извори: учесници во обуки за образование на возрасни; буџет на РСМ (вклучувајќи го и општинскиот план на АВРСМ); буџет на општината; донации и проекти од странски извори; други извори?*

Од добиените одговори само два беа целосни, додека два провајдери одговориле делумно. Во продолжение се дадени одговорите на провајдерите во целост:

- **Исследеник 1:** *Од 50 до 60% од остварените приходи во 2017 година се остварени преку донации и странски проекти, останатите (30% - 40%) се приходи од други извори.*
- **Исследеник 2:** *Од 70% до 80% од вкупниот приход е остварен од учесниците во образованието за возрасни кои имаат одреден надоместок; останатите се приходи од централниот буџет (вклучувајќи ги и програмите за вработување на АВРСМ).*
- **Исследеник 3:** *Приходите од буџетот на РСМ (вклучувајќи го и*

програмите за вработување на АВРСМ) учествуваат со помалку од 10% во вкупните приходи од 2017 година.

- **Исследеник 4:** *Помалку од 10% од вкупниот приход е остварен од донации и проекти од странски извори.*

И од овие малку одговори, може да се констатира дека во системот на неформално образование и обука на возрасни е присутно и финансирање што не е од јавни средства (буџет на РСМ или буџет на општината).

За потребите на ова истражување се фокусиравме на неколку програми, односно мерки содржани во ОП што се директно или индиректно поврзани со неформалното образование. Така, беа идентификувани следните 5 (пет) мерки, односно програми, од ОП за 2017 година:

- 1) Обука за побарувани занимања;
- 2) ИПА проект „Поддршка за вработување на млади“, Компонента Б: Обуки за побарувани занимања на пазарот на трудот;
- 3) Обука кај познат работодавач;
- 4) Пилот-програма за обука за задоволување на локалните потреби од квалификувана работна сила; и
- 5) Обука за занаети.

Во 2017 година, во регионите од интерес на Проектот, вкупно 252 лица учествувале во обука организирана во рамките на не-

која од петте наведени мерки, односно програми. Вкупниот износ на исплатени средства од ОП за изнесува 13.484.042 денари, од кои 7.065.475 денари (52,4 %) им биле исплатени на спроведувачите на обуки, додека 6.418.567 (47,6 %) денари на учесниците во обуките. Во просек,

на секој учесник во обука во 2017 година му биле исплатени 25.470 денари.

Во Табелата 23 се дадени детални показатели за бројот на учесници и исплатените средства од ОП, во Скопскиот, Полошкиот, Југоистониот и Југозападниот регион во 2017 година.

**ТАБЕЛА 23. СУМАРНИ ПОДАТОЦИ ЗА ИЗБРАНИ МЕРКИ И ПРОГРАМИ
ОД ОП ПОВРЗАНИ СО НФОВ ВО 2017 ГОДИНА**

МЕРКА	БРОЈ НА УЧЕСНИЦИ	ВКУПНО ИСПЛАТЕНИ СРЕДСТВА (ВО МКД)	ВКУПНО ИСПЛАТЕНИ СРЕДСТВА ЗА СПРОВЕДУВАЧИ (ВО МКД)	ВКУПНО ИСПЛАТЕНИ СРЕДСТВА ЗА УЧЕСНИЦИ (ВО МКД)	ИСПЛАТЕНИ СРЕДСТВА НА УЧЕСНИК (ВО МКД)
Обука за побарувани занимања	81	4.258.981	2.334.998	1.923.983	23.753
ИПА-проект „Поддршка за вработување на млади“, Компонента Б: Обуки за побарувани занимања на пазарот на трудот	66	3.087.500	1.899.500	1.188.000	18.000
Обука кај познат работодавач	19	503.347	22.763	480.584	25.294
Пилот-програма за обука за задоволување на локалните потреби од квалификувана работна сила	24	1.368.000	720.000	648.000	27.000
Обука за занаети	62	4.266.214	2.088.214	2.178.000	35.129
ВКУПНО	252	13.484.042	7.065.475	6.418.567	25.470

Извор: ABPCM.

Забелешка: Податоците се однесуваат на четирите плански региони во Република Северна Македонија (Југоисточен, Југозападен, Полош и Скопје).

А. Обука за побарувани занимања

За мерката за обука за побарувани занимања во 2017 година се пријавиле вкупно 289 лица, од кои биле вклучени вкупно 127 лица. Во рамки на оваа мерка биле спроведени обуки за следните занимања: готвач, слаткар, шивач, аргон-заварувач, ракувач со градежни машини, ракувач на вилушкар, автомеханичар за современи системи кај моторните возила, изработувач на браварски производи и конструкции, ракувач на багер и утоварни машини и булдожери. Вкупниот број учесници во обуките организирана во некој од градовите Скопје, Струмица или Тетово изнесува 81 лице.

Во рамките на ОП, за мерката за обука за побарувани занимања, каде што спроведувачите на обука имаат претходно верификувани програми, исплатени се вкупно 4.258.981 денари. Од нив, приближно 2,3 милиони денари се средства што им биле исплатени на спроведувачите, додека учесниците примиле речиси 2 милиони денари. Во мерката за обука за побарувани занимања, основен услов за учество на спроведувачите на обука е да се верификувани од страна на МОН, за претходно верификувана програма од страна на ЦОВ. Податоците за распределбата по региони се дадена во Табела 24.

ТАБЕЛА 24. ПРЕГЛЕД НА РЕАЛИЗАЦИЈА НА МЕРКАТА ЗА ОБУКА ЗА ПОБАРУВАНИ ЗАНИМАЊА

РЕГИОН	ГРАД	ЗАНИМАЊЕ	БРОЈ НА УЧЕСНИЦИ	ИСПЛАТЕНИ СРЕДСТВА ЗА СПРОВЕДУВАЧИ (ВО МКД)	ИСПЛАТЕНИ СРЕДСТВА ЗА УЧЕСНИЦИ (ВО МКД)	ИСПЛАТЕНИ СРЕДСТВА НА УЧЕСНИК (ВО МКД)	ВКУПНО ИСПЛАТЕНИ СРЕДСТВА (ВО МКД)
Скопски регион	Скопје	шивач, ракувач на вилушкар, аргон-заварувач	23	624.998	509.529	22.153	1.134.527
Југоисточен регион	Струмица	ракувач на багер, утоварни машини и булдожери	10	290.000	229.400	22.940	519.400
Полошки регион	Тетово	готвач; слаткар; шивач; аргон-заварувач; автомеханичар	48	1.420.000	1.185.054	24.688	2.605.054
ВКУПНО			81	2.334.998	1.923.983	23.753	4.258.981

Извор: ABPCM.

Со цел да се утврди целокупниот придонес неформалното образование поттикнатото од државата во форма на обуки за побарувани занимања, беа пресметани две дополнителни варијабли.

➔ Првата варијабла го претставува учеството на државната поддршка на спроведувачите на обуките обезбедена преку АВРСМ во однос на вкупниот приход на компаниите. Пресметана е како сооднос меѓу вкупните издвоени средства, а сите спроведувачи на обуки во рамките на еден град и збирот од вкупните приходи на спроведувачите. Податоците за вкупните приходи се добиени од билансите на успех вклучени во годишниот извештај за финансиското работење за 2017 година, за секој провајдер одделно. Листинзите од обрабо-

тените годишни сметки (биланс на успех и биланс на состојба) се добиени од Централниот Регистар на Република Северна Македонија.

➔ Втората варијабла претставува колку средства се издвоени во просек за учесниците на обуките и е пресметана како сооднос меѓу износот на исплатени средства од ОП за учесниците на обуки и вкупниот број на учесници на обуки. Пресметките се правени за секој од градовите во кои се спроведуваа обуки во 2017 година, а кои припаѓаат на регионите од интерес на E4E@mk проектот (Скопје, Тетово и Струмица). Во однос на оваа мерка не беа достапни податоци за издвоени средства за секој одделен спроведувач на обуки.

ТАБЕЛА 25. УЧЕСТВО НА ИСПЛАТЕНИТЕ СРЕДСТВАТА ОД ОП ВО ВКУПНИТЕ ПРИХОДИ НА ПРОВАЈДЕРИТЕ ВО 2017 ГОДИНА СПОРЕД РЕГИОНИ

РЕГИОН	ГРАД	УДЕЛ НА ИСПЛАТЕНИТЕ СРЕДСТВА ОД АВРСМ ВО ВКУПНИТЕ ПРИХОДИ НА СПРОВЕДУВАЧИТЕ НА ОБУКИ	ИСПЛАТЕНИ СРЕДСТВА НА УЧЕСНИК (ПРОСЕК ВО МКД)
Скопски регион	Скопје	0,01%	22.153
Југоисточен регион	Струмица	1,26%	22.940
Полошки регион	Тетово	0,86%	24.689

Извор: Завршни сметки на спроведувачите на обуки и податоци добиени од АВРСМ.

Од табелата може да се согледа дека највисок релативен удел на исплатените средства од АВРСМ во рамки на програмата за обуки за побарувани занимања во вкупните приходи на провајдерите има во Југоисточниот регион, додека најнизок во Скопскиот. Ова делумно се должи и на различната големина на провајдерите на кои им биле доделени средства во различните региони. Од друга страна, просечниот износ на исплатени средства по учесник во обука е најголем во Полошиот регион, а најмал во Скопскиот.

Во рамки на ИПА-проектот „Поддршка за вработување на млади“, Компонента Б: Обуки за побарувани занимања на пазарот на трудот во 2017 година биле вклучени вкупно 210 невработени лица, додека бројот на пристигнати апликации изнесувал 861. Во рамки на оваа компонента биле спроведени четири различни обуки: службеник во сметководство, шминкер, масер, и негувател/ка на стари и немоќни лица во домашни услови.

Во однос на регионите од интерес на E4E@mk проектот, единствено во Скопје односно во скопскиот регион биле организирани обуки поддржани со ИПА-проектот „Поддршка за вработување на млади“. Вкупниот број на учесници на обуките во Скопје изнесувал 66 лица, од кои 35 посетувале обука за службеник во сметководство, додека 31 лице посетувало обука од областа на личните услуги (обука за шминкер или обука за масер). Вкупниот износ на издвоени средства за оваа мерка во Скопје изне-

сува 3.087.500 денари, од кои 1.899.500 денари биле наменети за спроведувачите на обуки, а 1.188.000 денари за учесниците на обуки.

И во овој случај, интересно е да се споредат состојбите од аспект на учество на доделените средства на провајдерите во нивниот вкупен приход, како и просечниот износ на средства по учесник на обука. Така, калкулациите покажуваат дека средствата што ги добиле провајдерите од ИПА-проектот, изнесуваат 1,7% од нивниот вкупен приход. Во просек, преку оваа мерка биле издвоени 18.000 денари по учесник на обука.

Б. Обука кај ѝознај̃ рабој̃одавач

Во 2017 година, во рамки на програмата за обука кај познат работодавач, учествувале вкупно 28 лица. За учество во оваа програма во истата година се пријавиле вкупно 77 невработени лица. Во програмата учествувале и 19 работодавачи со различна дејност (преработувачка индустрија, стручни, научни и технички дејности, градежништво, трговија на мало и големо и други услужни дејности). Вкупниот износ на потрошени средства за оваа мерка во 2017 година изнесува 750.476 денари, од кои за лицата што ја посетувале обуката се исплатени вкупно 717.001 денари, а на работодавачите вклучени во програмата им се исплатени 33.475 денари. Во продолжение се дадени сумарните карактеристики на мерката, која била реализирана во центрите за вработување што припаѓаат во планските региони од интерес на проектот.

ТАБЕЛА 26. ПРЕГЛЕД НА РЕАЛИЗАЦИЈА НА МЕРКАТА ЗА ОБУКА КАЈ ПОЗНАТ РАБОТОДАВАЧ

ЦЕНТРИ ЗА ВРАБОТУВАЊЕ	ПРИЈАВИ ОД ЛИЦА	ДОГОВОРИ СО ЛИЦА	ИЗНОС ЗА ЛИЦАТА (ВО МКД)	ИЗНОС ПО ЛИЦЕ (ВО МКД)	ИЗНОС ЗА ФИРМАТА (ВО МКД)	ВКУПНО (ВО МКД)
Охрид	7	6	150.545	25.090	6.695	157.240
Скопје	29	4	122.065	30.516	6.695	128.760
Струмица	18	9	207.974	23.108	9.373	217.347

Извор: ABPCM.

В. Пилот-програма за обука за задоволување на локалните потреби од квалификувана работна сила

Во рамки на оваа пилот-програма учествувале вкупно 24 лица, а на јавниот оглас биле пријавени вкупно 48 лица. Во рамките на програмата се реализирани два типа обуки и тоа: сервисер за мехатронички системи во Охрид и изработувач на бели печива во Прилеп. Овие програми не се верификувани според Законот за образование на возрасните, бидејќи пилот-програмата се однесува на средните стручни училишта, при што целта е наставниот кадар да се запознае со производствените процеси кај работодавачите. Вкупно за оваа програма се потрошени 1.368.000 денари, од кои, 720.000 денари им се доделени на спроведувачите на обуките, а 648.000 денари им се исплатени на лицата што учествувале во обуките.

Г. Обука за занаети

Во мерката за обука за занаети биле вклучени 62 невработени лица, а биле пријавени вкупно 104. Обуките што биле спроведени се однесуваат на изработка на накит од монисти, рачно везење и плетење, сликање на стакло, изработка на витражи, часовничар и лимар. За мерката биле потрошени вкупно 4.266.214 денари, од кои 2.088.214 денари им биле исплатени на спроведувачите на обуки, а 2.178.000 денари на учесниците на обуките (просечно 68.810 денари за обучено лице).

ТАБЕЛА 27. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ ВО ВРСКА СО ФИНАНСИРАЊЕТО НА НФОВ**ФИНАНСИРАЊЕ НА НЕФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ****ЗАКЛУЧОЦИ**

- ▶ Финансирањето на НФОВ е главно државно и се одвива преку ОП.
- ▶ Во регионите од E4E@mk проектот, вкупно 987 лица посетиле обука во верификувани програми во 2017 година и 562 лица учествувале во неверификувани програми преку АВРСМ.
- ▶ Во ОП во 2017 година беа идентификувани пет мерки, односно програми, што се поврзани со НФОВ. Во четирите проектни региони, вкупно 252 лица учествувале во обука. Вкупниот износ на исплатени средства од ОП за изнесува 13.484.042 денари, и тоа 7.065.475 денари на спроведувачите на обуките, а 6.418.567 денари на учесниците во обуките. Во просек, на еден учесник во обука во 2017 година му биле исплатени 25.470 денари.
- ▶ Вкупно 4,3 милиони денари се потрошени за спроведувачите на обуките и за учесниците во обуките во 2017 година во рамки на мерката за обука за побарувани занимања. Со мерката се опфатени вкупно 81 учесник од регионите од интерес на E4E@mk проектот.
- ▶ За обука кај познат работодавач биле издвоени вкупно 750.476 денари, а обучени биле 28 лица. Во пилот-програмата за обука за задоволување на локалните потреби од квалификувана работна сила биле издвоени 1.368.000 денари, а обучени биле 24 лица. Во мерката обука за занаети биле вклучени 62 невработени лица и се потрошени 4.266.214 денари.

ПРЕПОРАКИ

- ▶ Потребно е да се поттикне приватната иницијатива за провајдерите самостојно да организираат, да ги иновираат и да ги финансираат обуките во неформалното образование.
- ▶ АВРСМ и понатаму да биде вклучена преку ОП во финансирањето на неформалното образование, но со тенденција државната поддршка со тек на време да се намали и да замени со приватно финансирање одржливо неформално образование.
- ▶ Потребна е поадекватна промоција на можностите што ги нудат програмите финансирани од страна на ЕУ, а кои се однесуваат на неформалното образование во земјата.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Агенција за вработување на Република Македонија, Ревидиран Оперативен план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2017 година, Достапно на: <http://av.gov.mk/content/%D0%9E%D0%9F/Revidiran%20Operativen%20plan%20za%20izmena%20i%20dopolnuvane%20na%20OP%202017.pdf> [пристапено на 21 февруари 2019 година].
- Анкета за образование на возрасни лица, 2016. Скопје, Државен завод за статистика.
- Закон за образование на возрасните („Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/2008, 17/2011, 51/2011, 74/2012, 41/2014, 144/2014, 146/2015, 30/2016 и 64/2018).
- Закон за отворените граѓански универзитети за доживотно учење („Службен весник на Република Македонија“ бр. 36/2011, 41/2014, 145/2015, 55/2016 и 64/2018).
- Концепцијата за неформално образование и информално учење од 2015 година.
- Регулатива на Комисијата (ЕУ) бр.823/2010, бр.1175/2014 и Регулативата (ЕЗ) бр.452/2008.
- Република Македонија, Стратегија за образование 2018-2025 година и Акциски план, достапно на <http://www.mon.gov.mk/index.php/2014-07-23-14-03-24/vesti-i-nastani/2549-2018-2044> [пристапено на 23 февруари 2019].
- Република Македонија, Стратегија за образование на возрасни 2016 – 2020 година, Скопје, 2016 достапно на http://www.mon.gov.mk/images/AE_STRATEGY_MK_Final_1-min.pdf [пристапено на 22 февруари 2019].
- Национална класификација на занимањата. Скопје: Државен завод за статистика на Република Македонија, 2015. <http://www.stat.gov.mk/KlasifikaciiNomenklaturi.aspx?id=15> [пристапено на 10 март 2019 година].

